



## เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารในบทนี้ เป็นการศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องการศึกษากับวัฒนธรรม
2. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม
3. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 1. แนวคิดเรื่องการศึกษากับวัฒนธรรม

#### 1.1 กระบวนทัศน์ของการศึกษาสำหรับชาวเขา

บทบาทหน้าที่ของการศึกษาในสังคมไทย เมื่อรัฐเข้ามาควบคุมและจัดการศึกษาโดยผ่านระบบโรงเรียนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมานั้น การศึกษาได้ถูกจำกัดบทบาทให้ทำหน้าที่เฉพาะอย่างตามที่รัฐต้องการ และการศึกษาถูกเข้าใจว่า หมายถึง การเข้าเรียนในโรงเรียน การเกิดขึ้นมาของการศึกษาแผนใหม่เช่นนั้น จึงเป็นการเกิดขึ้นมาในฐานะที่เป็นระบบย่อยของสังคม ที่จะต้องทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และได้ทำหน้าที่เช่นนั้นมาตลอด โดยเริ่มจากการสร้างรัฐประชาชาติและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ภายใต้วัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อความมั่นคงของรัฐและผลิตข้าราชการ เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ (วิศทเวทย์, 2536) ดังนั้นเมื่อรัฐต้องแก้ปัญหาชาวเขา ซึ่งรัฐเชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศนั้น นอกจากรัฐจะใช้มาตรการอื่นๆ แล้ว รัฐยังได้ผนวกเอาการศึกษาเข้ามาเป็นมาตรการหนึ่งในการแก้ปัญหาและพัฒนาชาวเขา ภายใต้นโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเริ่มจากในปี พ.ศ. 2506 รัฐได้มีนโยบายด้านการศึกษาของชาวเขา และในปี พ.ศ. 2509 จึงได้มีการนำนโยบายนี้ไปปฏิบัติ โดยมีสาระ คือ “ดำเนินการให้การศึกษแก่ชาวเขาเป็นกรณีพิเศษ แตกต่างจากโรงเรียนประชาบาลพื้นราบทั่วไป โดยเน้นในเรื่อง

อ่านออกเขียนได้และให้ชาวเขาเกิดความจงรักภักดีต่อรัฐ” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา  
แห่งชาติ, 2542)

ปัจจุบันในการใช้แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อมและการควบคุมพืชเสพติด  
บนพื้นที่สูงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2540 – 2544) การศึกษาได้ถูกจัดให้เป็นกลไกในการแก้ปัญหาเดิม ๆ  
ให้กับรัฐ เพื่อพัฒนาชาวเขาให้เป็นไปตามแนวทางที่รัฐต้องการ โดยได้กำหนดกรอบการพัฒนาให้  
กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดการศึกษาให้แก่เด็ก  
วัยเรียนบนพื้นที่สูงให้สามารถอ่านออกเขียนได้ มีโอกาสเรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับและ  
รณรงค์ป้องกันยาเสพติด

2. ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ชุมชนบนพื้นที่สูง  
ให้สามารถพูด อ่านและเขียนภาษาไทยได้ ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับสารเสพติด และพัฒนา  
ส่งเสริมอาชีพนอกการเกษตร โดยจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบการจัดกิจกรรมตาม  
อัธยาศัยให้แก่ชุมชน

ดังนั้นกระบวนการของการจัดการศึกษาของรัฐที่มีต่อชาวเขาจึงมีลักษณะดังต่อไปนี้  
(เพ็ญสิริ จีระเดชากุล, 2541)

1. การศึกษามีหน้าที่เฉพาะอย่าง เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ หน้าที่ของ  
การศึกษา คือ กล่อมเกล่าให้คนในสังคมมีลักษณะดังที่รัฐประสงค์ ดังนั้นการศึกษาจึงถูกกำหนด  
ให้เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาประเทศ และผู้รับบริการการศึกษาก็ถูกทำให้เชื่อว่า การศึกษาจะ  
เป็นช่องทางไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรเพื่อแสวงหาโภคทรัพย์

2. เมื่อภารกิจของการศึกษาถูกกำหนดไว้แต่ต้นเช่นนั้น ศักยภาพของผู้เรียนและของ  
ชุมชนจึงไม่ใช่จุดเริ่มต้นของกระบวนการทางการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเรื่องของผู้รู้ หรือ  
นักการศึกษา และการศึกษาเป็นการศึกษาแบบรวมศูนย์ คือ รัฐผูกขาดในเรื่องการวางนโยบาย  
การศึกษา การกำหนดหลักสูตรและการจัดการเป็นส่วนใหญ่

3. เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งไปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก ดังนั้นความรู้  
ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม เทคโนโลยีต่าง ๆ จึงรับมาจากตะวันตกทั้งหมด

4. เมื่อการศึกษามีหน้าที่เฉพาะ และความรู้ที่ถูกต้องก็มีลักษณะเฉพาะ “ครู” ซึ่งได้  
รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ ให้เป็นผู้ทำหน้าที่สอน และเมื่อการสอน คือ การถ่ายทอดความรู้ ฝึกฝน  
ทักษะและปลูกฝังทัศนคติให้แก่ผู้เรียน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจึงเป็นความสัมพันธ์ใน  
แนวตั้ง

5. สถาบันทางสังคมที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในการให้การศึกษาคือโรงเรียน

การศึกษาซึ่งถูกกำหนดโดยกระบวนการทัศน์ของการศึกษาดังกล่าว จึงเป็นการจัดการศึกษาที่แปลกแยกต่อวิถีชีวิตของคนชาวเขา และมีส่วนอย่างสำคัญต่อการละทิ้งถิ่นฐานของคนชาวเขาเข้าสู่เมือง จนก่อให้เกิดปัญหาสังคมรวมถึงปัญหาจริยธรรมติดตามมา ซึ่งกระบวนการทัศน์ของการศึกษาเช่นนี้มีอิทธิพลต่อนักการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นกระบวนการทัศน์กระแสหลักที่ควบคู่ไปกับแนวคิดการพัฒนาไปสู่ภาวะทันสมัย

## 1.2 กระบวนทัศน์ทางการศึกษาเพื่อชาวเขา

การพัฒนาตนเองและพึ่งตนเองได้ของชุมชนชาวเขา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การศึกษา โดยจัดการศึกษาให้วางอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศักยภาพของชุมชน นั่นคือ จะสอนอะไร และจะสอนอย่างไรก็ควรเริ่มต้นจากการถามว่า “มีอะไรที่มีคุณค่าและมีประโยชน์” ในชุมชนบ้าง แล้วจึงพัฒนาขึ้นไปจากจุดนั้น เป็นการเชื่อมต่อกับรากเหง้า เพื่อปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้ และมองไกลต่อไปสู่นาคต เพื่อให้ชาวเขามีภูมิคุ้มกันต่อการครอบงำของวัฒนธรรมภายนอก โดยมีปัญญาความคิดและรู้จักใช้วิจารณญาณ รวมถึงมีสติในการกลั่นกรองเพื่อเลือกรับวัฒนธรรมภายนอก และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน โดยไม่ทำลายระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ธรรมชาติแวดล้อม และมีทักษะในการใช้ชีวิตนอกชุมชนเมื่อต้องการได้ (ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540)

การศึกษาเพื่อชาวเขาจึงควรมีหลายรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนั้นแล้วหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ควรมีความแตกต่าง หลากหลาย เพื่อตอบสนองประโยชน์ต่อชีวิต ชุมชน และสังคมของชาวเขา โดยรัฐต้องส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น ครอบครัว ผู้อาวุโส ผู้รู้ในชุมชน โรงเรียน สื่อมวลชน เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้แก่ชาวเขา ทั้งนี้ต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์และวิสัยทัศน์ทางการศึกษาให้ตรงกัน นอกจากนั้นแล้วองค์กรชาวบ้านและองค์กรชาติพันธุ์ ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง และการตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อชาวเขาในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับจังหวัด อำเภอ จนถึงระดับชุมชน และภาคอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่ชาวเขา (ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขาและธนาคารกสิกรไทย จำกัด, 2538)

กระบวนการทัศน์ของการศึกษาสำหรับชาวเขา จึงควรต้องมีการปรับเปลี่ยนจากการศึกษาที่ตอบสนองปัญหาของรัฐ มาเป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ของชาวเขามากขึ้น การศึกษาสำหรับชาวเขาในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน นอกจากจะเป็นการศึกษาที่เสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และทักษะ ที่จะทำให้ชาวเขาสามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์ มีคุณภาพและ

พึ่งตนเองได้แล้ว ยังควรเป็นการศึกษาที่จะทำให้เขาสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมใหญ่ได้ อย่างรู้เท่าทัน มีศักดิ์ศรี และสามารถเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541)

### 1.3 วิวัฒนาการการจัดการศึกษาของรัฐให้แก่ชาวเขา

รัฐบาลไทยเริ่มเข้าไปให้การศึกษแก่ชาวเขาอย่างเป็นทางการ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2478 มาจนถึงปัจจุบัน แม้การศึกษาจะถูกกำกับโดยนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐเป็นหลัก แต่ก็ได้มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาอยู่บ้าง ในที่นี้จึงขอแบ่งการจัดการศึกษาให้แก่ชาวเขาเป็น 2 ช่วงเวลา คือ

**ช่วงแรก (พ.ศ. 2478 – 2522)** ชาวเขาได้เริ่มสัมผัสกับการศึกษาของรัฐเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2478 เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนบ้านนายเลาตา ที่หมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง ในเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก (ประจวบ คำบุญรัตน์, อนุรักษ์ ปัญญาอนุวัฒน์ และ เคน แคมป์, 2539) ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ในรูปของโรงเรียนประชาบาลแบบของชาวพื้นราบทั่วไป หลังจากนั้นโรงเรียนประชาบาล ซึ่งขณะนั้นสังกัดกรมสามัญศึกษาก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2509 ได้มีการโอนโรงเรียนประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด และมีการขยายจำนวนต่อไปอีก ดังนั้นในปี พ.ศ. 2523 จึงมีโรงเรียนประชาบาลสำหรับชาวเขาทั้งสิ้น 109 โรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) และในปีนั้นโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด จึงถูกโอนไปเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่รัฐมีเจตนาจัดให้แก่ชาวเขาโดยเฉพาะ เพราะเห็น “ปัญหา” และ “ความแตกต่าง” ของชาวเขานั้นเพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 40 ปีเศษมานี้ เมื่อกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ได้ทดลองจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2499 เนื่องจากไม่สามารถสื่อสารกันได้ เพราะภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสอนภาษาไทยและปฏิบัติการทางจิตวิทยา เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปกครองของเด็กกับตำรวจตระเวนชายแดนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนใช้เป็นช่องทางหาข่าว ต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนของตำรวจตระเวนชายแดนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยกรมสามัญศึกษา ได้แนะนำในเรื่องการดำเนินการให้เป็นโรงเรียนที่ถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการ และใช้หลักสูตรการสอนของโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐที่จัดให้ชาวพื้นราบทั่วไป แต่ให้ตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่ครูผู้สอน โดยการตั้งโรงเรียนชาวเขาของตำรวจ

ตระเวนขายแดนนั้น จะทำในลักษณะบุกเบิก คือ เข้าไปตั้งโรงเรียนในท้องที่ห่างไกล ทุกกันดารและอันตราย เมื่อท้องถิ่นเจริญขึ้นแล้วจึงโอนโรงเรียนให้แก่ส่วนราชการที่รับผิดชอบโดยตรง

นอกเหนือจากการจัดการศึกษาของโรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนในสังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนแล้ว การจัดการศึกษาในช่วงแรกนี้ ยังมีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ของกรมสามัญศึกษา ที่รับนักเรียนเข้ามาอยู่ประจำตั้งแต่ปี 2496 และมีกรมประชาสงเคราะห์เข้าร่วมจัดการศึกษาด้วย โดยเริ่มจัดโรงเรียนชั่วคราวในเขตพื้นที่ปฏิบัติการของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ระยะแรกก่อนที่จะมีครูเป็นของตนเองก็ได้ใช้เจ้าหน้าที่อนามัยและเจ้าหน้าที่เกษตรทำการสอน ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาได้เริ่มจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ สำหรับชาวไทยภูเขาขึ้นในปี พ.ศ. 2517 เพื่อสอนผู้ใหญ่ให้รู้ภาษาไทย รวมถึงให้รู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน โดยใช้ครูอาสาสมัครเดินทางไปสอนผู้เรียนในแต่ละห้วยอมบ้าน ใช้เวลาเรียน 250 ชั่วโมงเรียนจบแล้วผู้เรียนได้รับประกาศนียบัตรความรู้เทียบเท่าระดับประถมศึกษาปีที่ 4 (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538)

โดยสรุปแล้ว การศึกษาในระบบโรงเรียนของรัฐ ที่จัดให้แก่ชาวเขาในช่วงแรกนี้ยังเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบและแนวทางเดิมเช่นที่เคยปฏิบัติมากับคนพื้นราบ รวมถึงหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน ไม่ได้มีการสร้างหลักสูตรใหม่หรือคิดค้นวิธีการใหม่แต่อย่างใด

**ช่วงที่สอง (พ.ศ. 2523 – ปัจจุบัน)** การศึกษาของชาวเขาตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้นมาได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น เพราะรัฐมีนโยบายขยายการศึกษาภาคบังคับของชาวเขา เพื่อสร้างความสำนึกในความเป็นไทย มีจิตใจนิยมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชาวเขา ในช่วงเวลานี้มีความเคลื่อนไหวทางการศึกษา 3 ประการ คือ

1. การแสวงหารูปแบบและเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่จะทำให้การศึกษาแพร่หลายมากขึ้น นโยบายที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับ ในระดับประถมศึกษาในหมู่ชาวเขา ได้ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแก่ชาวเขาแสวงหารูปแบบและเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่จะทำให้ชาวเขามีโอกาสได้เข้าเรียนหนังสือมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขา ในวัยเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา 2523 ได้ใช้รูปแบบการจัดการศึกษาหลายรูปแบบ เช่น โรงเรียนปกติ โรงเรียนสาขา ห้องเรียนเคลื่อนที่ โรงเรียนปกติที่จัดหอพักสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกล โรงเรียนประถมศึกษาแบบพึ่งตนเอง และโรงเรียนครูหลังม้า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการเกณฑ์เด็กเข้าเรียน กล่าวคือ เกณฑ์เด็ก 2 กลุ่มอายุ คือ อายุย่างเข้าปีที่ 7 และปีที่ 8 เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พร้อมกัน โดยเกณฑ์ปีเว้นปี เพื่อลดจำนวนชั้นเรียนให้เหมาะสมกับจำนวนครู และลดค่าใช้จ่าย

ด้านอาคาร สถานที่ ส่วนกรมประชาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา และกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ก็ดำเนินการจัดโรงเรียนในแบบเดิมที่เคยทำมา โดยเพิ่มเติมโครงการต่าง ๆ เข้าไป เช่น คัดเลือกเด็กชาวเขาที่เรียนดีให้ได้รับทุนศึกษาต่อ และแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ เป็นต้น

2. ความเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และการจัดการศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ด้วยเป็นที่ตระหนักกันมากขึ้น ถึงความไม่สอดคล้องของการศึกษาที่รัฐจัดให้กับสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา กรมการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญอีกหน่วยงานหนึ่ง ที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แก่ชาวเขา จึงได้ร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์ โดยการสนับสนุนของกรมวิเทศสหการและองค์การยูเอสเอ (USAID) ให้มีโครงการทดลองเกี่ยวกับการศึกษาของชาวเขา เรียกว่า โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา(ศชช.) เป็นโครงการระยะ 5 ปี คือ ระหว่าง พ.ศ. 2523 – 2528 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการ เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวเขา โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและบทบาทให้ชาวไทยภูเขามีโอกาสกำหนดตัดสินใจ และร่วมในการดำเนินงานทางการศึกษาด้วย

3. การพัฒนาแผนการสอนและหลักสูตรท้องถิ่น ความเคลื่อนไหวจากหน่วยงานที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เช่น สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่ ต่างพยายามพัฒนาแผนการสอนสำหรับชาวเขา เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและวัฒนธรรมของชาวเขายิ่งขึ้น โดยใช้กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นแกนกลางในการบูรณาการวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และเพิ่มเติมเนื้อหาวิชาซึ่งเกี่ยวกับชาวเขาเข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่น ที่กรมวิชาการเปิดโอกาสให้ทำได้ในปริมาณร้อยละ 20 แต่ปรากฏว่าไม่สำเร็จเท่าที่ควร เพราะครูส่วนใหญ่และครูผู้สอนเป็นชาวพื้นราบ ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาวเขา และมักขอย้ายออกจากพื้นที่เมื่อมีโอกาส (วาสนา ตุ่นศรี, 2537)

กล่าวโดยสรุป ระบบการศึกษาของรัฐที่จัดให้แก่ชาวเขาจึงมีรูปแบบ ลักษณะ สาระ และวิธีการดังนี้ (สมยศ เม่นแย้ม, 2538)

1. เป้าหมายของการศึกษา รัฐยังยึดหลักเหมือนกับคนไทยทั่วไป คือ มีเจตนาที่จะกล่อมเกล่าชาวเขาให้เป็นคนไทย ด้วยการยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเตรียมพร้อมสำหรับการพัฒนา โดยมีนโยบายความมั่นคงแห่งชาติกำกับให้ทุกหน่วยงานได้ปฏิบัติอย่างสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป้าหมายซึ่งกำหนดโดยรัฐจึงมุ่งประโยชน์เพื่อรัฐเป็นสำคัญ ชาวเขาจึงไม่ได้มีส่วนร่วมใด ๆ ในการกำหนดนโยบาย และเป้าหมายของการศึกษาเพื่อตนเอง

2. แหล่งในการให้การศึกษา ยังให้ความสำคัญกับโรงเรียน ห้องเรียน และยังยึดหนังสือเรียนเป็นหลักในการให้ความรู้

3. เนื้อหาการเรียนรู้ ยังใช้หลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ปรับปรุงใหม่ 2533) และนอกเหนือจากเนื้อหาความรู้ในหลักสูตรแล้ว ยังมีหลักสูตรแฝง ซึ่งสะท้อนทัศนคติของครู ผู้บริหาร การศึกษา และชาวไทยพื้นราบสอดแทรกเข้าไปในการสอน เช่น การให้ชาวเขาได้สร้างเอกภาพของชาติ โดยการให้ร้องเพลงชาติ ท่องบทสวดมนต์ ท่องคำขวัญ และเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญของชาติ โดยผู้เรียนไม่ได้รับการอธิบาย

4. ผู้ให้การศึกษาและวิธีการในการจัดการศึกษายังยึดครูเป็นศูนย์กลาง โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาความรู้จากหลักสูตรส่วนกลาง นำความคิดและทัศนคติจากพื้นราบไปเผยแพร่ เพื่อตอกย้ำความด้อยของชาวเขาว่ามีวัฒนธรรมด้อยกว่าพื้นราบ

#### 1.4 วัฒนธรรมและการศึกษาแบบดั้งเดิมของชาวเขา

วัฒนธรรมกับการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมทำให้เกิดการศึกษา และการศึกษาที่ถูกต้องก็ทำให้วัฒนธรรมที่ดั่งามดำรงอยู่ หรือได้รับการพัฒนาอย่างไม่ขาดสาย จากการประชุมสัมมนาเรื่อง วิสัยทัศน์ทางสังคมและการศึกษาของชนเผ่าในประเทศไทย ได้สรุปรายละเอียดของวัฒนธรรมชาวเขาในภาพรวมดังนี้ (ศูนย์ประสานงานองค์การเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา และธนาคารสิกรไทย จำกัด, 2538)

1. ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ชาวเขาเชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และธรรมชาติไม่ได้เป็นวัตถุทางกายภาพเท่านั้น หากยังรวมถึงสิ่งคุ้มครองธรรมชาติ ซึ่งเป็นจิตวิญญาณด้วย สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติทางกายภาพนี้จะรวมถึงผี หรือเทวดา ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจมีเหนือมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องอ่อนน้อมต่อมตน และให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ไม่ปฏิบัติตนให้ "ผิดผี" ระบบความคิด ความเชื่อเช่นนี้ จึงมีผลต่อการมองชีวิตของชาวเขาว่า ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ ไม่ละโมภโลกมาก อื่อเพื่อเผื่อแผ่ พึ่งพาอาศัยกัน มีศีลธรรม และยึดมั่นในคำสอนของบรรพบุรุษ

2. ประเพณี พิธีกรรม ประเพณีและพิธีกรรมรวมถึงข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของชาวเขาเกิดขึ้นเพื่อกำกับให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ รวมถึงสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติได้ เช่น พิธีเซ่นไหว้บูชาผีบรรพบุรุษเพื่อให้พิทักษ์รักษา หรือปกป้อง คุ้มครองให้พ้นจากภัยอันตราย และจะไม่ประพฤติปฏิบัติตนให้ผิดประเพณี หรือผิดผี เพราะอาจถูกลงโทษได้ แม้ประเพณี พิธีกรรม ข้อห้าม ข้อปฏิบัติของชาวเขาแต่ละเผ่ามีความแตกต่างกันออกไป หากแต่มีเหตุผลอธิบายได้ด้วยระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวเขาซึ่งอาจแตกต่างไปจาก

ระบบเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ ดังนั้นอาจเป็นการยากที่จะทำให้คนที่ได้รับการศึกษาตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งมีฐานของระบบความคิด ความเชื่อที่แตกต่างออกไป เข้าใจในประเพณี พิธีกรรมเหล่านี้ได้

3. ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว สังคมชาวเขามีความผูกพันกับครอบครัวอย่างแน่นแฟ้นและกตัญญูต่อบิดา มารดาและบรรพบุรุษ ครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบทุกด้าน คือ เป็นสถาบันทางสังคมและเศรษฐกิจ การผลิต การศึกษา พิธีทางศาสนา และอื่น ๆ หัวหน้าครอบครัวจึงเป็นผู้ได้รับการเคารพ เป็นใหญ่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของครัวเรือน เป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาของบ้านและการเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ

4. ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ระบบอาวุโสเป็นระบบการจัดระเบียบของชุมชน แม้จะมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ แต่การแก้ปัญหาในชุมชนยังคงใช้กลุ่มเครือญาติ และกลุ่มผู้อาวุโส ผู้อาวุโสจึงเป็นหลักสำคัญในการปกครองและจัดระเบียบสังคมของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นภายในหมู่บ้าน ผู้อาวุโสมักจะเป็นผู้สั่งสมประสพการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นผู้อาวุโสจึงเป็นผู้มีสถานภาพสูงสุด เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือในการวางแบบแผนและจัดระเบียบในชุมชน นอกจากนี้แล้ว หมอผีก็เป็นอีกตำแหน่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของชาวเขา

5. ระบบการดำรงชีพ ชาวเขาทุกเผ่าทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หาของป่า และบางเผ่าอาจล่าสัตว์ป่าด้วย แต่ทุกอย่างทำเพียงเพื่อยังชีพ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ชาวเขาให้ความสำคัญกับการเพาะปลูกมาก การเพาะปลูกของชาวเขาแตกต่างจากการทำเกษตรแผนใหม่ เพราะภูมิปัญญาในการเพาะปลูกของชาวเขาจะรวมถึงการเลือกพื้นที่ ที่ค้ำน้ำถึงทิศทางของแสงแดด ทิศทางลมที่เหมาะสมกับพืช เป็นพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าธรณีผู้คุ้มครองแผ่นดินและเจ้าป่า การสังเกต "ลางบอกเหตุ" จากสัตว์ต่าง ๆ ว่าฝนจะตกชุกหรือแห้งแล้ง การวางผังการเพาะปลูกเพื่อให้ข้าวและพืชผักต่าง ๆ รวมถึงดอกไม้ซึ่งจะใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้งอกงามอย่างเต็มที่ การเผาไร่ และการเลือกไร่ซากที่มีอายุมากก็เป็นกรป้องกันและควบคุมวัชพืชให้กับชาวเขาถ้าทำอย่างถูกต้อง ทั้งยังไม่เป็นการทำลายธาตุในดินให้สูญเสียไปแต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้จึงประกอบกันเป็นภูมิปัญญาการเพาะปลูกของชาวเขาซึ่งถูกกล่าวหาว่าไร้การศึกษา

การศึกษาแบบดั้งเดิมของชาวเขา ซึ่งเป็นการศึกษาตามแบบแผนประเพณีเกิดขึ้นภายใต้วัฒนธรรม วิถีชีวิตและศักยภาพของชาวเขาเอง จึงเป็นการศึกษาในความหมายที่เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตกับผู้อื่นในชุมชนและธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน การศึกษาเช่นนี้จึงเป็นการสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมของชาวเขาไปด้วยในขณะเดียวกัน จึงทำให้ชุมชนชาวเขาสามารถดำรงชาติพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ต้องพึ่งการศึกษาแผนใหม่ การศึกษาแบบดั้งเดิมของชาวเขาจึงมีรูปแบบ ลักษณะ สาระ และวิธีการดังนี้



1. เป้าหมายของการเรียนรู้ การเรียนรู้ของชาวเขาเป็นการเรียนรู้ เพื่อดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนและสอดคล้องกับธรรมชาติ
2. แหล่งในการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ของชาวเขามีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ในหมู่บ้าน ในธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยแผ่นดิน ฝืนป่า สายน้ำ ภูเขา สัตว์ คน และชุมชน
3. เนื้อหาของการเรียนรู้ ความรู้ของชาวเขาจะรวมถึงทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งมักประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1) ด้านชีวิตสังคม ได้แก่ ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม จริยธรรม ศีลธรรม คำสอน ข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ รวมถึงศิลปะต่าง ๆ เช่น การร้องเพลง เต้นรำ ทอผ้า ปักผ้า เลือกทำเลปลูกบ้าน ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน การจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ในครอบครัว ในหมู่บ้าน การดูแลสุขภาพ และความรัก 2) ด้านการทำมาหากิน ได้แก่ การทำไร่ ซึ่งจะรวมถึงการเลือกพื้นที่ การถางที่ตากไร่และเผาไร่ การหยอดข้าว การควบคุมวัชพืชและโรคพืช การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ความรู้เหล่านี้ไม่ได้แยกเป็นด้าน ๆ เป็นเรื่อง ๆ หากแต่มีความสัมพันธ์กันเป็นองค์รวมสอดแทรกอยู่ในชีวิตจริง ทั้งยังเป็นความรู้ที่ไม่ได้แยกเนื้อหาหรือทฤษฎีออกจากการปฏิบัติแต่อย่างใด หากแต่กลมกลืนอยู่ในเนื้อเดียวกัน
4. ผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ให้การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง อาจได้แก่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย รุ่นพี่หนุ่มสาว ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หมอผี หัวหน้าหรือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นผู้นำฝ่ายปกครอง หรือฝ่ายศาสนา รวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง
5. กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาของชาวเขาเกิดขึ้นโดยไม่จำกัดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งในเวลาทำงานในไร่ งานศพ งานแต่งงาน งานประเพณีต่าง ๆ การพบปะสนทนากันทั่วไป และเกิดขึ้นได้จากหลากหลายวิธี ได้แก่ 1) การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยผ่านตำนาน นิทาน คำกลอน คำพังเพย สุภาษิต การร้องเพลง ประเพณี พิธีกรรม กฎข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ 2) การถ่ายทอดโดยตรงจากผู้อาวุโส พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ เช่น ญาติฝ่ายชายจะสอนลูกหลานผู้ชายให้จักสานเป็น ญาติฝ่ายหญิงก็จะสอนลูกหลานฝ่ายหญิงให้ทอผ้า ปักผ้า ทำงานบ้าน 3) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง เช่น การทำไร่ ถางป่าล่าสัตว์ เก็บของป่า วิธีการเอาตัวรอดในป่า ซึ่งนอกจากจะเรียนรู้วิธีการแล้วยังเรียนรู้ประเพณีด้วย 4) เรียนรู้โดยการสังเกตจากธรรมชาติ จากประสบการณ์และการเลียนแบบ

## 2. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

### 2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน (2543) กล่าวว่า วัฒนธรรม(Culture) มาจากรากศัพท์ภาษาลาติน 2 คำ คือ คำว่า Colere แปลว่า ปลูกฝังหรือสั่งสอน และคำว่า Cultus แปลว่า การปลูกฝังหรือการอบรม เมื่อรวมคำทั้งสองจึงได้คำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ตกทอดเป็นมรดกทางสังคม

ในภาษาไทย พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนาธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเป็นผู้บัญญัติศัพท์คำว่า "วัฒนธรรม" ขึ้นในปี พ.ศ. 2475 คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำสมาส มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต "วัฒนธรรม" เป็นภาษาบาลี หมายถึง เจริญ ออกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง ความดี เมื่อแปลตามรากศัพท์จึงได้ความหมายว่า สภาพอันเป็นความเจริญออกงาม หรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญออกงาม (วาสนา บุญสม, 2541)

Edward B. Tylor (1871) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษคนแรก ที่ใช้คำว่าวัฒนธรรม ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

Cuber (1968) ได้ให้คำนิยามว่า วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ รวมทั้งผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ทักษะ ค่านิยม สิ่งของต่าง ๆ ที่คนทำขึ้น และความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม

Webster 's New Collegiate Dictionary (Henry B. Woolf, 1975) ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรม คือ การพัฒนาสติปัญญา และความรู้ที่รับผิดชอบชีวิต ด้วยการศึกษและการฝึกหัดมาเป็นอย่างดีของพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งรวมทั้งการพูด การคิด การกระทำ

พระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญออกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

พระยาอนุมานราชธน (2515,2525) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้หลาย  
 ความหมาย กล่าวคือ

หมายถึง ปัญญา ความรู้สึก ความคิด และกิริยาอาการที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็น  
 สิ่งต่าง ๆ และเป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีขึ้นเพราะ  
 มนุษย์สร้าง หรือจากการทำงานของมนุษย์

หมายถึง มรดกแห่งความเจริญงอกงาม เพราะมีวิวัฒนาการเป็นความเจริญ

หมายถึง มรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็นทายาทรับช่วงไว้

หมายถึง จารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อเป็นปริมปราประเพณีกันได้

หมายถึง วิถีของสังคม เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมขึ้นเพื่อความเจริญในชีวิต

หมายถึง สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงาม  
 ในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมถึงผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้  
 เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนและสืบต่อเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น  
 ความประพฤติ และกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน  
 และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี

บุญยงค์ เกศเทศ (2536) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง การปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ลงใน  
 สังคมมนุษย์ และเมื่อปลูกฝังแล้วก็มีการถ่ายทอดต่อกันไป

สุนน อมรวินวัฒน์ (2537) อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็น  
 ความเจริญงอกงามของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการแสดงออกและการสื่อความหมายของ  
 ความรู้สึกนึกคิด ขอบเขตของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชน เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ที่เห็น  
 ได้ทั่วไปในรูปธรรมและนามธรรม และวัฒนธรรมเป็นผลแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งปฏิสัมพันธ์  
 กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยีทั้งปวง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538) ได้ให้  
 ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของ  
 หมู่คณะ

แมนมาส ชวลิต และคณะ (2543) ได้ประมวลความหมายของวัฒนธรรม ว่า วัฒนธรรม  
 หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งปวงที่มนุษย์สร้างขึ้น  
 ตั้งแต่เริ่มแรกมีมนุษย์ในโลก เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม โดยใช้ความรู้และ  
 สติปัญญาอันเกิดแต่ลักษณะพิเศษของสมองมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่น รวมทั้งสัญชาตญาณ  
 ดั้งเดิมที่ธรรมชาติให้ไว้ เพื่อให้สามารถต่อสู้กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการอยู่รอด

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงามของแนวทางในการดำเนินชีวิต ตามแบบแผนความประพฤติที่มนุษย์กำหนดขึ้น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะ ความกลมเกลียว ความดี ความงาม และเป็นการแก้ปัญหา การพัฒนาสังคมและวิถีทางการอยู่ร่วมกันอย่างให้เกิดสันติสุข เพื่อหล่อหลอมให้คนในสังคมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมอย่างแท้จริง

## 2.2 ลักษณะของวัฒนธรรม

ณรงค์ เล็งประชา (2539) ได้สรุปลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ คือ

1. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้ป็นสิ่งช่วยในการดำเนินชีวิต
2. เป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง
3. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
4. เป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน ๆ
5. เป็นวิถีชีวิต หรือ แผนดำเนินชีวิตของมนุษย์
6. เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว
7. มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามสภาพของแต่ละสังคม
8. มิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นของส่วนรวม

นอกจากนี้ ยศ สันตสมบัติ (2544) ได้อธิบายถึง ลักษณะของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมเป็นมโนทัศน์ หรือแนวความคิดร่วม และค่านิยมทางสังคมของผู้คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดมาตรฐานแห่งแบบแผนของพฤติกรรม มีผลทำให้ผู้คนในวัฒนธรรมเดียวกันสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของกันและกันได้ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้พฤติกรรมของคน ๆ หนึ่งสอดคล้องกับผู้อื่น
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ การเกิดและเติบโตของสังคม วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่ติดกับตัวมนุษย์มาตามธรรมชาติ หากแต่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดหรือเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งจากกระบวนการเรียนรู้อาจถ่ายทอด หรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนี้ มนุษย์สามารถเข้าใจและตัดสินใจได้ว่าตนควรมีพฤติกรรมอย่างไร จึงจะเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยนัยนี้มนุษย์จึงรับเอาอุดมการณ์ทัศนคติ ค่านิยมทางสังคม และความเชื่อที่สังคมยอมรับมาเป็นของตน

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ จึงมีต้นกำเนิดและดำเนินไปบนการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ตามนัยนี้ ภาษาจึงกลายเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเก็บรวบรวมความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังต่อไปได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญาทั้งหมด ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อวางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผน ทั้งยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เพื่อความเจริญและความอยู่รอดของสภาพแวดล้อม และความอยู่รอดของมนุษย์ ในแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5. วัฒนธรรมเป็นที่มาของกระบวนการ ที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตสรรพสิ่ง และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งการสร้างอัตลักษณ์ หรือความเป็นตัวตนของแต่ละคนที่อยู่ภายในวัฒนธรรมนั้น กระบวนการนี้อาจปรากฏในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ตำนาน จักรวาลวิทยา จนกระทั่งถึง “แฟชั่น” หรือการแต่งกาย เพลง และดนตรีของวัยรุ่นในสังคมที่มีและกำลังสร้าง “อนุวัฒนธรรม” ของกลุ่มคน

6. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ยึดหนึ่งตายตัว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึงอาจเกิดจาก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จากความขัดแย้งและการปรับตัวภายใน และจากการเผยแพร่ผลักดันวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งเข้าสู่อีกสังคมหนึ่ง ทั้งโดยวิธีการที่รุนแรงและหรือวิธีการที่ไร้ความรุนแรง

จึงอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีลักษณะ 1) เป็นมรดกของสังคม หมายถึง เป็นสิ่งที่คนในอดีตส่งสมหรือประเพณีโดยที่เห็นว่าดีและมีประโยชน์ร่วมกัน 2) เป็นวิถีชีวิต หมายถึง เป็นแนวทางหรือคติในการดำรงชีวิต หรือใช้ชีวิตดำเนินร่วมกันได้ด้วยความร่วมมือและผาสุก และ 3) เป็นประเพณี อันหมายถึง การสืบต่อกันมานาน โดยที่สังคมนั้นรักษาไว้และถ่ายทอดสืบเนื่องกันให้เจริญงอกงาม

### 2.3 ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและเครื่องกำหนดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม และขณะเดียวกันวัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ซึ่งนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาหลายท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

วีระ บำรุงรักษ์ (ม.ป.ป.) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญ ดังนี้

1. เป็นเอกลักษณ์ของหมู่คณะ หมู่คณะ หมายถึง บุคคลกลุ่มเล็ก ๆ ที่รวมตัวกัน ดำเนินชีวิตเพื่อจุดหมายเดียวกัน หรือสังคมใหญ่คือประเทศ สำหรับเอกลักษณ์นั้น คือ ลักษณะที่ ผุดเด่นเห็นชัด หรือลักษณะพิเศษของสมาชิก หรือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มอื่น ๆ เอกลักษณ์ ของสังคมไทย ได้แก่ ความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ การรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างประสาน ประโยชน์ และความรักอิสระ เป็นต้น

2. เป็นศักดิ์ศรีของหมู่คณะ วัฒนธรรมของกลุ่มใด แต่ละกลุ่มย่อมมีความรัก ความภูมิใจ และมีความหวงแหนในวัฒนธรรมนั้น ๆ เพราะการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมา นั้น ต้องใช้ ความรู้ ประสบการณ์และการเป็นที่ยอมรับมาประเพณีปฏิบัติร่วมกันของสมาชิก ซึ่งแสดงว่า สมาชิกได้เล็งเห็นร่วมกันแล้วว่า เป็นสิ่งเหมาะสม ดีงาม และถือว่าเป็นศักดิ์ศรีของพวกตน การที่ กลุ่มใดมีวัฒนธรรมมากย่อมหมายถึง สถิติปัญญาความสามารถของกลุ่มด้วย และถ้าวัฒนธรรมนั้น มีคุณภาพและคุณประโยชน์สูง ชนกลุ่มอื่นอาจนำไปประเพณีปฏิบัติด้วย และการที่กลุ่มอื่นยอมรับ ไปประเพณีด้วยนั้น ก็แสดงว่าชนกลุ่มอื่นยอมรับกลุ่มนั้น ซึ่งจะบังเกิดผลคือ ความรู้สึกมีศักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจ

3. เป็นเครื่องมือช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ การที่แต่ละกลุ่มได้สร้าง วัฒนธรรม และได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ย่อมทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน ความขัดแย้งต่าง ๆ มีน้อยลง วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องประสานความเข้าใจต่อกันและอยู่ร่วมกัน อย่างสันติ เห็นได้ว่าในสังคมใดที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ความขัดแย้งก็มีมาก ดังนั้นการที่หมู่คณะ ใหญ่ ๆ หรือสังคมใหญ่ ๆ อยู่ร่วมกันได้นั้น เพราะมีวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันนั่นเอง

4. เป็นเครื่องมือเสริมสร้างความมั่นคงของหมู่คณะ วัฒนธรรมของหมู่คณะใดที่ สร้างขึ้นมาแล้วมีการประเพณีปฏิบัติร่วมกัน และสืบทอดกันมายาวนานจนอยู่ในสายเลือด และ วิญญาณของสมาชิกรุ่นต่อ ๆ มาแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะหมดสิ้นไปได้ วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่อง เชื่อมโยงให้คนหรือสมาชิกมีความผูกพันกันอยู่ตลอดไป

วาสนา บุญสม (2541) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ทำให้เกิดความมั่นคง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ด้วยเหตุที่ว่า การพูดภาษาเดียวกัน การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน ได้ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของการมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2. เป็นสิ่งช่วยพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนวินัย และ ยึดมั่นคุณธรรมความดี เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้า และเป็นการสร้างคุณภาพชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติ

3. เสริมสร้างวิทยาการทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศิลป์ ภาษาและวรรณคดี เพื่อสืบทอดความรู้ ความคิด ความเพ็ดเพลิน เจริญใจต่อกันไปในฐานะมรดกทางสังคม

4. ช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน เคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นแนวคิดที่จะหล่อหลอมและกลมเกลียวจิตใจบุคคลในสังคม ให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบร่มเย็น

กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ (2542) ได้สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 3 ด้าน คือ

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดและกำเนิดระเบียบแบบแผนประเพณี ข้อบังคับ กฎหมาย สิ่งของเครื่องใช้ของสังคม โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมของอิสลามได้อนุญาตให้ชาย(ที่มีความสามารถเลี้ยงดูและให้ความยุติธรรมแก่ภรรยา) มีภรรยาได้มากกว่า 1 คน โดยไม่เกิน 4 คน ในขณะที่วัฒนธรรมของชาติอื่นอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้เพียง 1 คน หรือกฎหมายการลงโทษผู้กระทำผิดที่มีลักษณะต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการยิงเป้า การนั่งเก้าอี้ไฟฟ้า หรือการแขวนคอ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์ในกลุ่มสังคมใดจะเป็นเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมในการพบปะทักทายของไทยใช้การไหว้ ของชาวตะวันตกใช้การสัมผัสมือ ของชาวทิเบตใช้การแลบลิ้น และของชาวมุสลิมใช้การกล่าวสลาม เป็นต้น

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งควบคุมสังคม และสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดแก่สังคม เพราะวัฒนธรรมรวบรวมทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน ประเพณี ศีลธรรม คุณธรรม ฯลฯ ตลอดจนการตอบแทนในการปฏิบัติและบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

จึงสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องหมายแสดงเอกลักษณ์ของชาติ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ และเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และยึดมั่นในหลักแห่งเหตุผลในการดำเนินชีวิต ทำให้สังคมและประเทศชาติ มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างถาวร

## 2.4 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สุพัตรา สุภาพ (2534) ได้แบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักร สถานมหรสพ สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาว และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ(ตัวเลข) มาตรการ ชั่ง ตวง วัด
2. องค์การ (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น สถาบันครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) หรือ สหประชาชาติ (องค์การใหญ่ที่สุด)
3. พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งจะมีอิทธิพลของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง
4. องค์คติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติและการยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

## 2.5 ระดับของวัฒนธรรม

นิคม มุสิกคามะ (2542) ได้กล่าวถึงระดับของวัฒนธรรมว่า ปัจจุบันโลกแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ระดับ คือ

### 1. วัฒนธรรมโลก (International Culture)

นายบุทรอส กาลี อดีตเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้กล่าวว่า รูปแบบความผาสุกของพลเมืองโลกนั้น คือ สิทธิในความเป็นมนุษย์ โดยท่านสรุปว่า วัฒนธรรมโลก (World Culture) คือ ปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งประกอบด้วยสิทธิพื้นฐาน อันได้แก่ สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง สิทธิในการป้องกันไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติทางเผ่าพันธุ์และสีผิว สิทธิสตรี สิทธิเยาวชน และสิทธิการห้ามมีการเกณฑ์แรงงานหรือแรงงานกักขัง ซึ่งสิทธิเหล่านี้ล้วน



แล้วแต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนทุกเผ่าพันธุ์ ที่แตกต่างทางชนชาติ ศาสนา และความเชื่อ เช่น เรื่องของมาตรฐานสังคมนั้น มนุษย์ที่เป็นสมาชิกในประชาคมโลกจะต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน

## 2. วัฒนธรรมชาติ (National Culture)

วัฒนธรรมชาติไม่ได้หมายความถึงการดีด สี ตี เป่า และนาฏลีลาในการเริงระบำที่เป็นเอกลักษณ์ของคนเผ่าใดเผ่าหนึ่ง ชนชาติใดชนชาติหนึ่ง หากเป็นความหลากหลายของเผ่าชน ที่แตกต่างกันทางสีผิว หน้าตา ความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิต แต่เป็นการผสมผสานรูปแบบในการดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคม ที่ต้องประพฤติปฏิบัติในบางอย่างร่วมกัน โดยมีกฎหมาย กฎกระทรวง ระเบียบที่พึงปฏิบัติ และมีองค์กรของรัฐเป็นกำลังเฝ้าระวังให้สมาชิกในชาติต้องปฏิบัติร่วมกัน

## 3. วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Local Culture)

วัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตของเผ่าชนต่าง ๆ ที่อาศัยร่วมกันในประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่มีลักษณะหน้าตา เผ่าพันธุ์ สีผิว การดำรงชีพ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างกัน

## 2.6 ประเภทของวัฒนธรรม

เมื่อนำแนวคิดของ พระยาอนุมานราชธน (2515) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) ณรงค์ เส็งประชา (2539) วีระ บำรุงรักษ์ (ม.ป.ป.) และ งามพิศ สัตย์สงวน (2543) มาสังเคราะห์เข้าด้วยกันแล้ว สามารถแบ่งวัฒนธรรมได้ตั้งแต่ 2 ประเภท ถึง 5 ประเภท ดังนี้

### 1. การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เพื่อให้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ อันเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง ได้แก่ ปัจจัย 4 และอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะ และอาวุธยุทธโปกรณ์ที่ใช้ป้องกันตัว

1.5 วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Culture) คือ สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนา และจรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย ระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกลึกทางจิตใจให้งอกงาม

### 2. การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

2.1 วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas-Thinking) หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อที่คนตายแล้วเกิดใหม่ การทำบุญทำบาป การเชื่อถือโชคกลาง เป็นต้น

2.2 วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms-Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือ หรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 วิถีชาวบ้าน (Folk ways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะทำปฏิบัติ เช่น การบวชของลูกชายเมื่ออายุครบ 20 ปี เพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา ฯลฯ

2.2.2 จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจและอาจถูกตัดออกจากสังคม เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ทดแทนเมื่อท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่รับผิดชอบได้ หนึ่งข้อห้ามทางศาสนา (Taboos) จัดเป็นจารีตด้วย เช่น ข้อห้ามทางศาสนา ซึ่งได้แก่ ห้ามค้าอาวุธ ห้ามค้ายาพิษ ยาเสพติด ห้ามค้ามนุษย์ เป็นต้น

2.2.3 กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎจราจร

2.3 วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material-Having) ได้แก่ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3. การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

3.1 คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้รับมาจากศาสนา

3.2 เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

3.3 วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค เครื่องมือและเครื่องใช้

3.4 สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคม นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้อันอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมถึงระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด เช่น การแสดงความเคารพ การแต่งกายในโอกาสต่าง ๆ

4. การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

4.1 ศิลปกรรม (The Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม การละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงอื่น ๆ

4.2 มนุษยศาสตร์ (Humanities) ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา ฯลฯ

4.3 การช่างฝีมือ (Practical Craft) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอ การจักสาน การทำเครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง

4.4 กีฬาและนันทนาการ (Sport and Recreation) ได้แก่ มวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ

4.5 คหกรรม (Domestic Arts) ได้แก่ ระเบียบในเรื่องการกินการอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก ฯลฯ

เมื่อพิจารณาโดยสรุปแล้ววัฒนธรรมจึงจำแนกออกเป็นสองประเภทหลัก คือวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ และไม่ว่าวัฒนธรรมจะแบ่งออกเป็นกี่ประเภทก็ตาม สิ่งสำคัญน่าจะอยู่ที่ว่า เมื่อแบ่งแล้วสามารถนำเอาวัฒนธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ในสังคม จำแนกลงในวัฒนธรรมประเภทใดประเภทหนึ่งได้ครบถ้วน และได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรม ตามการแบ่งประเภทวัฒนธรรมในระดับวัฒนธรรมพื้นบ้าน 5 ด้าน ของ นิคม มุสิกคามะ (ม.ป.ป.) ดังนี้

1. วัฒนธรรมการดำรงชีพ (Culture Life) ได้แก่ อาหารและการแต่งกาย
2. วัฒนธรรมภาษา (Language) ได้แก่ ภาษาไทยสากลและภาษาอ่าซ่า
3. วัฒนธรรมศาสนา (Religion) ได้แก่ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม
4. วัฒนธรรมศิลปะ (Arts) ได้แก่ การละเล่น นิทาน และการดนตรี
5. วัฒนธรรมสังคม (Social) ได้แก่ ความสัมพันธ์และบทบาทหน้าที่ในครอบครัว

## 2.7 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน (2538) กล่าวว่า วัฒนธรรมนั้นไม่อยู่นิ่ง แต่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป เมื่อผู้มีอำนาจในสังคมบอกว่า "ให้พยายามรักษาวัฒนธรรมของเราไว้" พวกเขาใช้คำว่า วัฒนธรรมอย่างหลวม ๆ และคิดว่าวัฒนธรรมนั้นอยู่นิ่ง ถ้ามนุษย์ไม่ตั้งใจจะเปลี่ยนมัน ๆ ก็เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ในความเป็นจริงแล้ววัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะมนุษย์จะวางแผนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ก็ตาม วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่น่าจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. ปัจจัยด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้แก่ ทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ทรัพยากรรอบ ๆ หมู่บ้าน สภาพภูมิประเทศ ที่ดิน ที่น้ำ ที่ราบ หนองน้ำตามธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศของชุมชน
2. ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการเร่งสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชน

ชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น เมื่อถนนหนทางสามารถเข้าไปถึงหมู่บ้านของชาวบ้านทำให้สามารถนำผลผลิตไปสู่ตลาดได้อย่างรวดเร็ว และมีรายได้เพิ่มขึ้น

3. ปัจจัยด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่สังเกตได้ง่ายคือ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทในทุกด้าน ตั้งแต่เรื่องของครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

4. ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชน ซึ่งการที่ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5. ปัจจัยด้านชาติพันธุ์ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกัน บางวัฒนธรรมอาจเอื้ออำนวยในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว หากแต่บางวัฒนธรรมอาจยังคงอยู่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น จากการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์

6. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกแต่ละคนในชุมชนมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูง มีประสบการณ์ต่าง ๆ จากการทำงาน หรือการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่่ง่ายกว่า ตลอดจนบุคลิกของผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความฉลาดและความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่น อาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้เช่นกัน

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2539) ได้จำแนกสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. การทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมสังคมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ๆ มีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะกับสังคมปัจจุบัน

2. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพของดิน ฟ้า อากาศซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้ง และความหนาวเย็น การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าว กระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลง เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อทำให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อขจัดความร้อนอบอ้าวของอากาศ ทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

3. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเชาวน์ปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเพิ่มตามลำดับ

4. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่ แต่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้นเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. การแลกเปลี่ยนหยาบย้อมวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน การคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหยาบย้อมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

6. การพัฒนาของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นเอง หรือรับเอาจากสังคมอื่นมาใช้ เช่น จากการที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้น ทำให้เปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเดิม

7. ความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคม ดังตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และด้านอื่น ๆ ในสมัยจอมพล ป. พิบูล สงคราม อดีตนายกรัฐมนตรีของไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. 2481-2487

8. การมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น ๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นก็จำเป็นต้องอาศัยการผลิตแบบอุตสาหกรรม การใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิต หรือการผลิตในระบบโรงงาน

สนิท สัมครการ (2544) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในระเบียบ ประเพณี ธรรมเนียม วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ของคนในสังคม วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ซึ่งรวมทั้งการสร้างเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ และการคิดสร้างธรรมเนียมประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ ๆ ด้วย เทคนิควิทยาหรือธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งความเชื่อใหม่ ๆ เมื่อได้รับการยอมรับและนำไปใช้กันแพร่หลายในสังคมแล้ว ย่อมถือได้ว่า มีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างใหม่เกิดขึ้น และถ้าแบบแผนนั้นมีความคงทนอยู่นานมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไป ก็นับว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้วอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Enculturation or Socialization) ได้มีโอกาสดำเนินไปได้

2. การขอยืมหรือลอกเลียนแบบ (Cultural Borrowing) การหยาบย้อมทางวัฒนธรรม หรือการลอกเลียนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่นนั้น ปรากฏว่ามีอยู่เสมอมาในสังคมมนุษย์ต่าง ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น การติดต่อทางวัฒนธรรม (Cultural Contact) อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยตรง คือ การที่คนต่างวัฒนธรรมได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมต่อกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ การที่คนต่างวัฒนธรรมมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างของวัฒนธรรม

อื่น ที่แตกต่างกันไปจากวัฒนธรรมของตนอยู่ในเวลานานพอสมควร อาจเป็นสาเหตุให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง หรือบางส่วนของวัฒนธรรมทั้งสองก็ได้ นอกจากการติดต่อโดยตรงแล้ว วัฒนธรรมยังอาจติดต่อกันได้โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ที่มีใช้ตัวบุคคลได้อีก คือ สื่อมวลชน ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์

## 2.8 การบูรณาการทางวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2543) ได้กล่าวถึง การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) ว่า ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรม คือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ (Identity) ของแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นการที่สังคมมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน แต่มีลักษณะการยอมรับซึ่งกันและกันนั้นย่อมาหมายความว่า สังคมนั้นได้เกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม

### ความหมายของบูรณาการ

“บูรณาการ” เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมเนื้อหาของสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นจึงขอเสนอความหมายและขอบข่ายของคำว่าบูรณาการดังที่ Weiner Myron (1971) ได้รวบรวมคำจำกัดความของบูรณาการไว้ดังนี้

บูรณาการ หมายถึง กระบวนการของการเชื่อมโยงกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันทางสังคมและวัฒนธรรม ให้มาอยู่ร่วมกันในอาณาเขตเดียวกัน และเสริมสร้างให้เกิดเอกลักษณ์ของชาติขึ้นมา หากยึดเอาความหมายนี้เป็นหลัก บูรณาการก็มีความหมายมุ่งไปที่การอยู่ร่วมกันภายในสังคมที่หลากหลายไปด้วยเชื้อชาติต่าง ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มชนสามารถที่จะรักษาคุณลักษณะประจำเชื้อชาติของตน อาทิ ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ ไว้ได้

บูรณาการ หมายถึง การสร้างอำนาจหน้าที่แบบรวมศูนย์ในระดับชาติ ให้มีอำนาจเหนือหน่วยทางการเมืองรอง ๆ ลงไปในทุกพื้นที่ของรัฐ บางกลุ่มอาจจะเห็นพ้องหรือไม่เห็นพ้องกับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มของตนก็ได้

บูรณาการ หมายถึง การผูกพันระหว่างรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ปกครองกับประชาชนซึ่งเป็นผู้อยู่ในความปกครอง เป็นการเชื่อมช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับมวลชน ซึ่งมักถูกทำให้ห่างออกจากกัน โดยความใฝ่ฝัน ทะเยอทะยาน และค่านิยมที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่าย

บูรณาการ หมายถึง ค่านิยมขั้นต่ำสุดของประชาชน ที่จำเป็นต่อการรักษาระเบียบแบบแผนทางสังคม ค่านิยมเหล่านี้อาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเป้าหมาย เช่น การคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน ความปรารถนาที่จะให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบ

ต่าง ๆ การมีความสำนึกร่วมในทางประวัติศาสตร์ การยอมรับวีรบุรุษและสัญลักษณ์อันเดียวกัน รวมทั้งการมีความเห็นพ้องในเรื่องสิ่งที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนาของสังคม หรือเป็นค่านิยมที่เน้นในวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ เป็นเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติสำหรับการบรรลุถึงจุดหมายและแก้ไขความขัดแย้งในสังคม

บูรณาการ หมายถึง สมรรถนะของประชาชนในสังคมในการร่วมกันจัดตั้งสถาบันขึ้นเพื่อบรรลุจุดหมายอย่างเดียวกัน เช่น การสร้างสถาบันเครือญาติขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับสังคมในการอบรมกล่อมเกลากุลบุตรกุลธิดา ให้สืบทอดระเบียบแบบแผนของสังคมสืบไป

นอกจากนี้แล้ว ป.อ. ปยุตโต (2540) ได้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ ดังนี้

บูรณาการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ

บูรณาการ หมายถึง การนำหน่วยย่อยอันหนึ่งเข้ารวมกับหน่วยย่อยอื่น ๆ ภายในองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ

บูรณาการ หมายถึง การประมวลหน่วยย่อยที่แยก ๆ กันให้รวมเข้าเป็นองค์รวมที่ครบถ้วนสมบูรณ

บูรณาการ หมายถึง การทำให้หน่วยย่อยทั้งหลายเข้าร่วมเป็นองค์ประกอบ ซึ่งทำหน้าที่ประสานซึ่งกันและกัน กลมกลืนเข้าเป็นองค์รวมอันเดียว อันทำให้เกิดความสมดุลที่องค์รวมนั้นสามารถดำรงอยู่และดำเนินไปได้ในภาวะที่ครบถ้วนสมบูรณ

บูรณาการ หมายถึง การทำให้หน่วยย่อย ๆ ทั้งหลาย ที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณในตัว

ความหมายของคำว่า "บูรณาการ" ที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีเนื้อหาครอบคลุมถึงความสัมพันธ์และสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ คือ เป็นทั้งบูรณาการของความหลากหลาย ความเต็มใจที่จะจงรักภักดีต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน และสร้างความเป็นชาติเดียวกัน หรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหน่วยทางสังคม การบูรณาการจึงมิใช่แนวความคิดที่มุ่งให้ชนกลุ่มน้อยละทิ้งเอกลักษณ์ของตนแต่อย่างใด หากแต่เป็นการส่งเสริมให้ยึดถือเอกลักษณ์ของตน และยอมรับในความแตกต่างของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีของชนกลุ่มใหญ่บ้าง กล่าวคือ เป็นการยอมรับในความแตกต่างโดยมีความเชื่อว่า ความแตกต่างมิได้นำไปสู่ความขัดแย้ง แต่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้

### หลักการบูรณาการ

ป.อ. ปยุตโต (2540) ได้สรุปว่า หลักของการบูรณาการนั้นจะต้องประกอบด้วย 3 สิ่ง คือ

1) มีหน่วยย่อย องค์ประกอบ ชิ้นส่วน อวัยวะ หรือ ชั้น ระดับ แง่ ด้าน ที่จะเอามาประมวลเข้าด้วยกัน

2) หน่วยย่อยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นคือมีความยืดหยุ่น ปรับตัวได้ และมีความเคลื่อนไหวตลอด

3) เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วจะเกิดความครบถ้วนเต็มบริบูรณ์ โดยมีความประสานกลมกลืน เกิดภาวะได้ที่พอดี หรือสมดุล เมื่อเกิดความสมดุลองค์รวมนั้นก็มีชีวิตชีวาดำรงอยู่และดำเนินไปด้วยดี

ดังนั้นการบูรณาการโดยใช้หลักทั้งสาม จึงเป็นการดำเนินการเพื่อสร้างองค์รวมที่มีชีวิตชีวา ดำเนินไปได้ด้วยดี และองค์รวมนั้นเกิดมีภาวะและคุณสมบัติของมันเอง ที่ต่างจากภาวะและคุณสมบัติขององค์ประกอบทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้คนที่มีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุขได้นั้น Behrma Beatrice (1955) ได้สรุปว่า การบูรณาการต้องเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน
2. การช่วยปรับวิถีชีวิตให้ดีขึ้น
3. การให้โอกาสด้านการศึกษาอย่างเพียงพอ
4. การให้ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
5. การจัดหาอาชีพที่เหมาะสม

### 2.9 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

Conger (1973 อ้างถึงใน สายฝน ควรผดุง, 2537) สรุปไว้ว่า อัตลักษณ์ของตนเป็นสภาวะที่บุคคลยอมรับตนเองว่าแตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นผลมาจากการบูรณาการระหว่างประสบการณ์ในอดีตกับสภาพปัจจุบัน ในลักษณะของความต่อเนื่องกันไปอย่างคงที่สม่ำเสมอ



Oxford Advance Learner Dictionary (1996 อ้างถึงใน อภิญา เพื่อองฟูสกุล, 2543) ได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนัยขยายต่อไปว่า เป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมา หรือแตกต่างจากสิ่งอื่น

อุษา ศรีจินดารัตน์ (2533) ได้สรุปความหมายของอัตลักษณ์ว่า หมายถึง ความเข้าใจในตนเองว่าตนเป็นใคร มีความคิดในเรื่องการแสดงออกของตนเอง เพื่อการดำเนินชีวิตในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ยอมรับความแตกต่างและความเหมือนกันของบุคคลในเรื่องต่าง ๆ ความรู้สึกของการมีอัตลักษณ์ของตนเกิดจากการที่คน ๆ นั้นดำรงความเหมือน และความต่อเนื่องภายในตนเองของแต่ละคนที่สอดคล้องกับผู้อื่นมอง

อัตลักษณ์ (Identity) จึงมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างขั้วทั้งสอง คือ ความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อด้านสัมพันธ์กับสังคม สังคมจึงกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์-อาจารย์ มิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ อีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวตน ทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเอง ในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกจึงแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์ของสังคม โดยที่อัตลักษณ์ของบุคคลนั้น ประกอบด้วยคุณลักษณะ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นลักษณะภายในซึ่งหมายถึง การรู้จักและรับรู้ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของบุคคล ประการที่สอง เป็นลักษณะภายนอกซึ่งหมายถึง การยอมรับและการผูกพันกับอุดมคติของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวอันแสดงถึงการมีส่วนร่วมในคุณลักษณะที่สำคัญร่วมกับผู้อื่น

จากที่กล่าวมา อัตลักษณ์ จึงหมายถึง ความเป็นปัจเจกและมีลักษณะเฉพาะตนหรือกลุ่ม ที่ทำให้เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยมีความคิดความเชื่อในพิธีกรรม หรือการกระทำที่เป็นกิจกรรมทำให้รวมกลุ่มและเกิดความรู้สึกผูกพันกัน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต สืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันและมีการถ่ายทอดไปสู่อนาคตด้วย ดังนั้นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่ได้รับการพิสูจน์ด้วยกาลเวลามานานพอสมควร อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมยึดถือนั้นมีได้หยุดนิ่ง ตามปกติมักจะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย คนในสังคมจึงมีส่วนร่วมในการช่วยกันปรับปรุงเสริมแต่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้สมบูรณ์ขึ้น หรืออย่างน้อยได้มีการดัดแปลงให้แตกต่างไปจากที่เคยเป็นมา วัฒนธรรมของทุกสังคมจึงมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่บริสุทธิ แต่จะมีวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาเจือปน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่าง

วัฒนธรรมดังกล่าว จึงเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ จนปรากฏว่าวัฒนธรรมของทุกชาติมีวัฒนธรรมของชาติอื่นเจือปนอยู่เป็นของธรรมดา

จึงสรุปได้ว่า สังคมทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมของตนอยู่เป็นประจำ สิ่งที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่หาคำจำกัดความได้ยาก ส่วนใหญ่ต้องอาศัยคนในสังคมช่วยกันกำหนดและยอมรับว่าอะไรเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคม เมื่อคนในสังคมยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกันแล้ว คนทั้งหลายก็จะยึดเอาอัตลักษณ์นั้นเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตร่วมกัน ดังนั้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใดก็ตาม วัฒนธรรมก็ยังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ซึ่งทำให้คนในสังคมดำรงชีวิตเป็นปึกแผ่น และวัฒนธรรมนั้นก็จะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาต่อไป

### 3. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่า

#### 3.1 ประวัติความเป็นมาและการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

“อ่าซ่า” (Akha) เป็นสำเนียงเสียงพูดที่ใช้เรียกตนเองที่ถูกต้องที่สุด โดยใช้สำเนียงเสียงนี้จากเขต 12 ปันนา ในมณฑลยูนนานของประเทศจีน แต่มีคำที่นิยมเขียนชื่ออ่าซ่า เป็น “อาซ่า” ในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ไม่ผิด หากแต่ในการศึกษาคำครั้งนี้ผู้วิจัยจะเขียนคำเรียกชนเผ่านี้ว่า “อ่าซ่า” (Akha) เนื่องด้วยเป็นสำเนียงเสียงที่ใกล้เคียงกับการเรียกตนเองของชนเผ่ามากที่สุด

Altung von Geusau (1983) Kammerer (1991) ละเอียด ขอบธรรม (2523) ขจัดภัย บุษพัฒน์ (2538) ละมัย สุทธิธรรม (2541) และ ปิยพงศ์ (2544) กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่า เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งในบรรดาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย และแต่ละแห่งรู้จักชาวอ่าซ่าในชื่อที่แตกต่างกัน ในประเทศจีนเรียกชาวอ่าซ่าว่า “ฮานี” (Hani) ส่วนผู้ที่พูดภาษาไต (Tai-Speakers) ในประเทศพม่าเรียกพวกเขาว่า “ก้อ” (Kaw) และในประเทศลาวพวกเขาถูกเรียกว่า “ข่าก้อ” (Kha Kaw) สำหรับคนไทยรู้จักพวกเขาในนามของ อี้ก้อ (Ekaw) ซึ่งนักมนุษยวิทยาและนักภาษาศาสตร์บางกลุ่ม ได้จัดให้ชาวอ่าซ่าเป็นกลุ่มที่มีภาษาพูดจัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต กลุ่มทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman-Speaking) ในกลุ่มย่อยโลโล (Lololish) โดยเชื่อว่าชาวอ่าซ่าได้สืบเชื้อสายมาจากชนชาติโลโลในจีนตอนใต้ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลีสอ (Lisu) และมุเซอ (Lahu) ชาวอ่าซ่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่ตามบริเวณภูเขาสูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของจีนในแถบมณฑลยูนนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นสิบสองปันนาและในมณฑลไกวเจา ซึ่งแต่เดิมเป็นอาณาจักรอิสระอยู่ในบริเวณต้นน้ำให้ฮั่วสุย หรือแม่น้ำดอกท้อใน

แคว้นธิเบต ต่อมาชาวอ่าซ่าถูกชนชาติอื่นรุกรานจึงต้องถอยร่นลงทางใต้ จนเข้าสู่แคว้นเชียงตุงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศพม่า แคว้นหัวโขงทางภาคตะวันตกและแคว้นพงสาส์ทางเหนือของประเทศลาว และทางตะวันตกเฉียงเหนือในเมืองไลหรือไลเจาของประเทศเวียดนาม จนมาถึงจังหวัดเชียงรายทางตอนเหนือสุดของประเทศไทย

Lewis (1968, 1973) หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ซึ่งเคยใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับชนเผ่าอ่าซ่าในประเทศพม่าเป็นเวลาหลายปี ได้บันทึกไว้ในรายงานและสันนิษฐานถึงการอพยพของชนเผ่าอ่าซ่าจากจีนเข้าสู่พม่า ลาว และไทยว่า บางทีอาจนานกว่าหนึ่งร้อยปีมาแล้ว และนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2490 พบว่า ชาวอ่าซ่าได้อพยพเข้าสู่แคว้นเชียงตุงของพม่าเรื่อย ๆ เพราะถูกชาวจีนฮ่อรบกวนจนไม่มีที่ทำมาหากิน เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองผืนแผ่นดินใหญ่ของจีนในการอพยพนั้น ชาวอ่าซ่าเดินทางในเวลากลางคืน โดยพยายามหลบซ่อนจากการพบเห็น และหลีกเลี่ยงการปะทะกับศัตรูและต้องละทิ้งทรัพย์สินไว้มากมาย ส่วนการอพยพในระยะหลังนั้นเกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองในพม่าและลาวเสื่อมโทรม จึงทำให้ชาวอ่าซ่าจำนวนมากอพยพหลบหนีอีก โดยบางพวกเข้าไปในจีนและบางพวกเข้าสู่ประเทศไทย ในปัจจุบันชาวอ่าซ่าตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ตามบริเวณภูเขา ระหว่างสองฟากฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำโขง ขยายไปจดฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ในประเทศ ต่าง ๆ ดังนี้

- มณฑลไกวเจาและมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
- แคว้นเชียงตุงในรัฐฉานของไทยใหญ่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ และเมืองเล็ก ๆ

บางเมืองทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศพม่า

- แคว้นหัวโขงทางตะวันตกเฉียงเหนือ และแคว้นพงสาส์ทางตอนเหนือของประเทศลาว
- จังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย

การเข้าสู่ประเทศไทยของชาวอ่าซ่า ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าชาวอ่าซ่าเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อใด ดี. เคลลินเจอร์ และ พี. วีส (Some Comments on Akha: ห้องสมุดศูนย์วิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ อ้างถึงในสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ , 2518) อ้างว่าได้รับการบอกเล่าจากผู้เฒ่าอ่าซ่าคนหนึ่งว่า ชาวอ่าซ่าเข้ามาอยู่ในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2458 และมีการอพยพเข้ามาทุกปี ในขณะที่ Gordon (1962) ระบุว่าชาวอ่าซ่าเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณไม่เกิน 20 ปี และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอแม่สาย และอำเภอแม่จัน ของจังหวัดเชียงรายเท่านั้น ซึ่งใกล้เคียงกับการรายงานของกองสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ (2541) ซึ่งระบุถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวอ่าซ่าว่า ชาวอ่าซ่าเข้ามาในประเทศไทยได้ประมาณ 90 ปีแล้ว โดยตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บ้านพญาไพร(เขตหัวแม่คำ) อำเภอ

แม่จัน จังหวัดเชียงราย และในปัจจุบันนี้ได้มีการอพยพย้ายถิ่นขยายไปอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ กำแพงเพชร เชียงใหม่ ตาก ลำปาง และแพร่

พินิจ พิชัยกัลป์ (2517) ได้สอบถามผู้อาวุโสอำเภอหลายคนที่พบว่ามีชาวอำเภอแม่จันในประเทศไทยส่วนมากอพยพมาจากแคว้นเชียงตุงของพม่า โดยเข้ามาจุดแรกที่บริเวณดอยตุง เขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณ 50-60 ปี ผู้นำการอพยพรุ่นแรกคือ นายแสนอุ้นเรือน ซึ่งต่อมาเสียชีวิตที่ดอยตุง ส่วนญาติพี่น้องของเขาได้แยกย้ายไปตามที่ต่าง ๆ เช่น นายแสนบรรพต ผู้เป็นน้อง (เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2515) ได้ไปตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ส่วน นายแสนใจ ซึ่งเป็นหลานของ นายแสนอุ้นเรือน (เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2515) ก็ได้ตั้งหมู่บ้านและเป็นหัวหน้าหมู่บ้านแสนใจในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า ชนเผ่าอำเภอกลุ่มแรกที่เข้ามาในประเทศไทย เรียกตนเองว่า "อูโล้อ่าซ่า" หรือ อ่าซ่าไทย โดยที่อำเภอกลุ่มนี้ได้มาตั้งถิ่นฐานบนภูเขาบริเวณใกล้สามแยก ทางไปดอยแม่สลอง หลังจากนั้นไม่นานก็มีชนเผ่าอำเภออีกพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกตนเองว่า "ลอมืออ่าซ่า" หรือ อ่าซ่าพม่า ได้อพยพเข้ามาในเขตแดนไทยอีก โดยเข้ามาทางสันเขาดอยตุงและเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้าน ที่บ้านผาหมีในเขตดอยตุง ก่อนที่จะกระจัดกระจายไปสู่บริเวณ ตำบลป่าซาง ตำบลป่าตึง เขตอำเภอแม่จัน และที่อื่น ๆ อีกหลายแห่งของสันดอยนี้ คนพื้นเมืองมักเรียกอำเภอกลุ่มนี้ว่า "อ่าซ่าหัวเรดาร์" ส่วนอำเภอกลุ่มที่สามที่อพยพเข้ามาสู่แผ่นดินไทยเป็นกลุ่มอ่าซ่าจีน หรือ "ลาบืออ่าซ่า" หรือผาหมีอ่าซ่า กลุ่มที่สามนี้มีจำนวนไม่มากนัก อำเภอกลุ่มนี้ได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานแทนที่กลุ่ม "ลอมืออ่าซ่า" ซึ่งได้อพยพไปอยู่ที่อื่น ๆ ในเขตอำเภอแม่จัน

ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (2543) กล่าวถึงการอพยพของชนอำเภอสู่ประเทศไทยว่า ชาวอำเภอเข้าสู่ประเทศไทยโดยใช้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแรกอพยพจากประเทศพม่า แคว้นเชียงตุง เข้าสู่ประเทศไทยด้านฝั่งเขตอำเภอแม่จัน หมู่บ้านพญาไพร(ปัจจุบันเป็นอำเภอแม่ฟ้าหลวง) โดยการนำของ นายแสนอุ้นเรือน ส่วนเส้นทางที่สองนั้น เป็นการอพยพมาจากประเทศจีน โดยเดินทางผ่านบริเวณตะเข็บชายแดนพม่าและแม่น้ำโขงในประเทศลาว และเข้าสู่ประเทศไทยโดยตรงที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

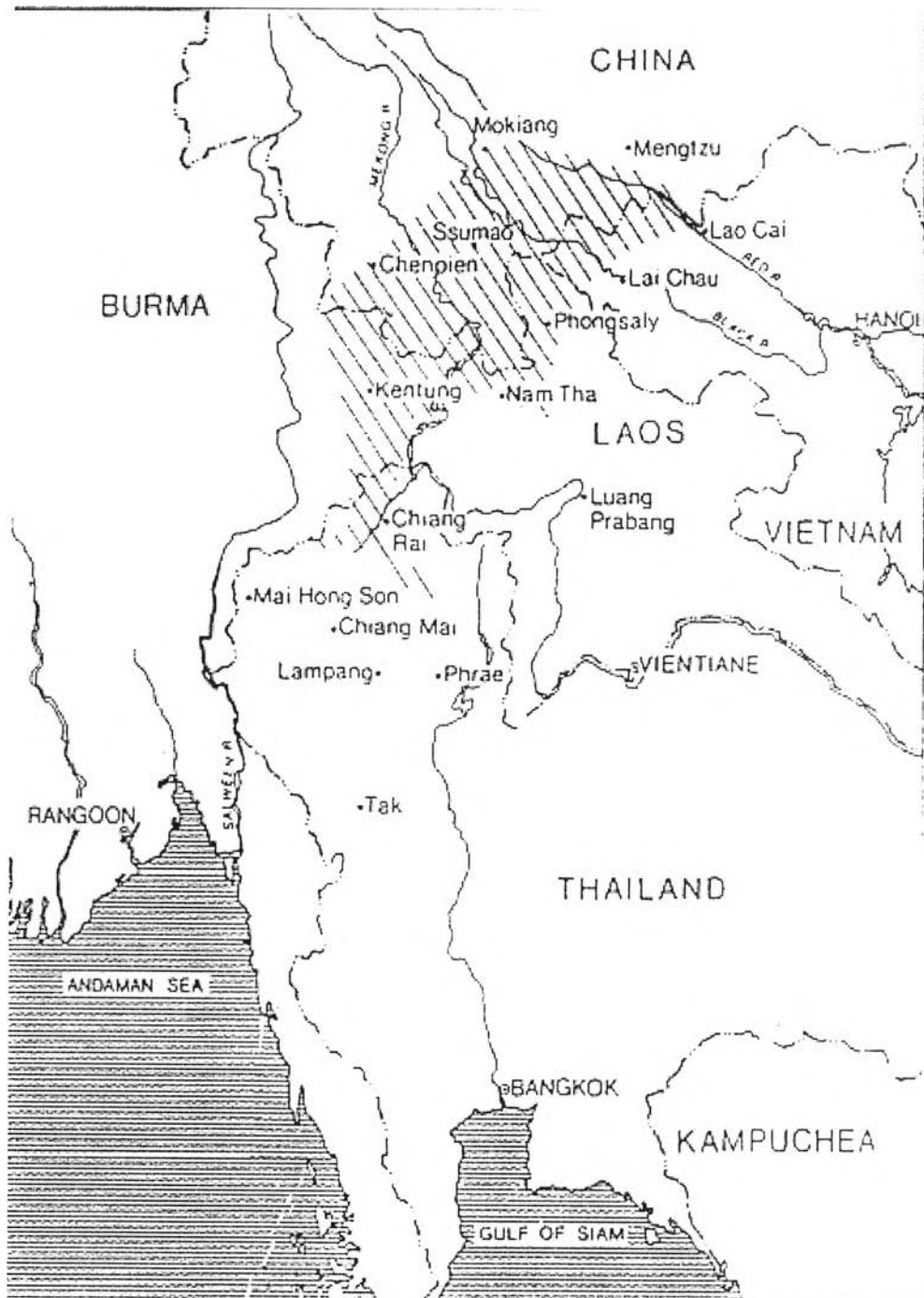
เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่นที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ชาวอำเภอเป็นชนเผ่าที่เข้าสู่ประเทศไทยหลังสุด โดยสาเหตุของการอพยพสู่ประเทศไทยนั้นสรุปได้ดังนี้

- เป็นการอพยพหนีภัยการเมืองจากประเทศพม่า
- เป็นการหลบหนีภัยคอมมิวนิสต์จากตอนใต้ของประเทศจีนและประเทศลาว

โดยระยะแรกเข้าไปอยู่ในพม่าก่อนชั่วคราว แล้วจึงอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

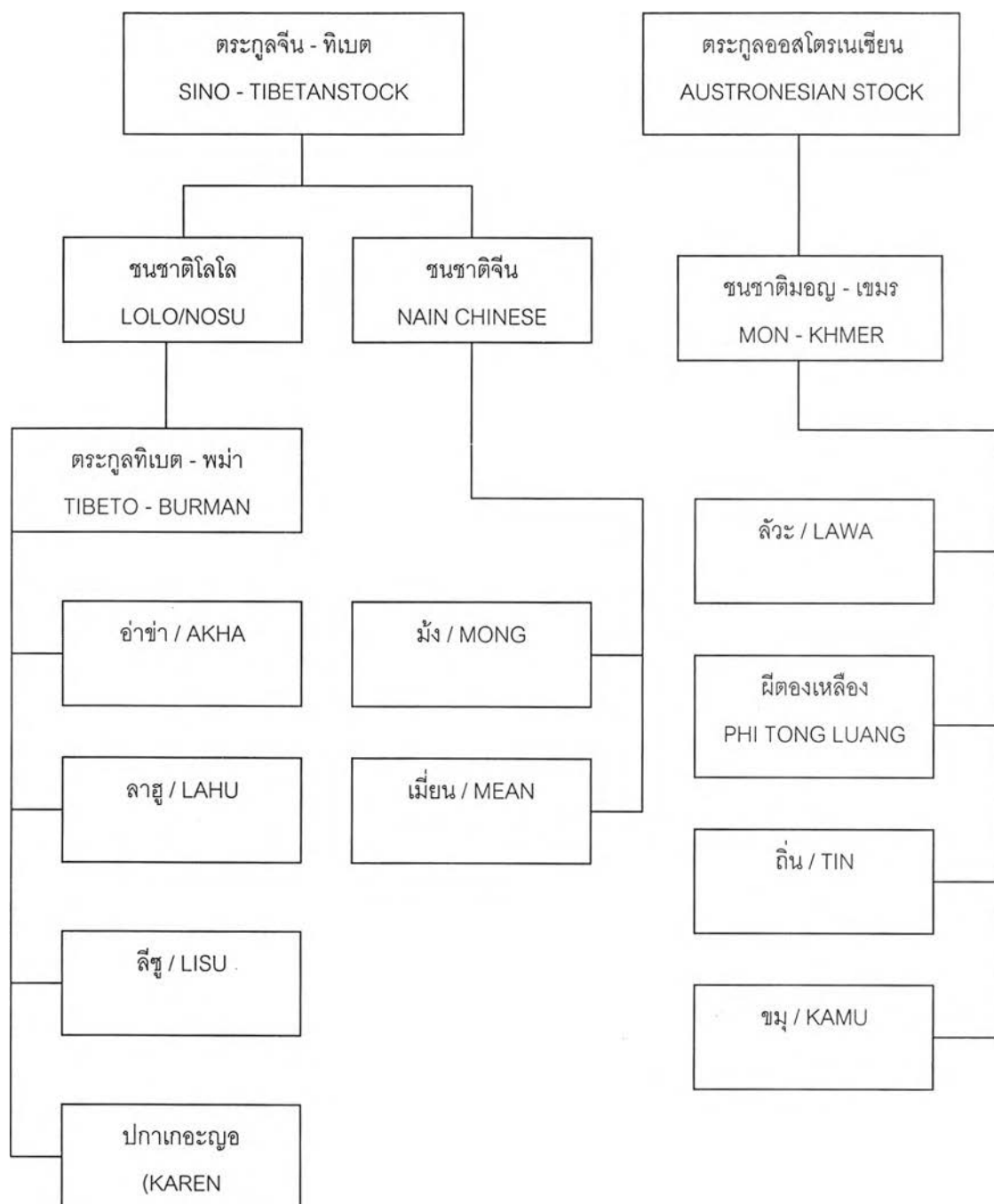
- เป็นการอพยพเนื่องจากขาดแคลนที่ทำมาหากินและเหตุเล็กน้อยอื่น ๆ

แผนภาพที่ 1 แสดงแผนที่การอพยพและตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่า  
 ( ▨ แสดงพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่า)



ที่มา: Kammerer, "Minority Identity in the Mountains of Northern Thailand:  
 The Akha Case," (1987) P.86

แผนภาพที่ 2 แสดงเชื้อสายชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย



### 3.2 กลุ่มย่อยของอ่าซ่า (Subgroup)

การแบ่งกลุ่มของชาวอ่าซ่า มีวิธีการแบ่งหลายแบบ เนื่องจากไม่มีหลักเกณฑ์มาตรฐานอันเดียวกัน ส่วนใหญ่การแบ่งกลุ่มจึงแบ่งโดยอาศัยความแตกต่างบางประการที่เห็นได้เด่นชัด เช่น รูปทรงของหมวก ภาษาพูด ตระกูล(นามสกุล) สถานที่และคติความเชื่อบางอย่างที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นเป็นเกณฑ์ Hickey, Musgrave และ Leber (1964) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “กลุ่มชาติพันธุ์ในผืนแผ่นดินใหญ่แห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia) ว่า ชนชาติอ่าซ่าแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อย คือ ฟูลิ ยีเซอะ นาคี มาเว ทูลา อาเซ่อ และยีเยาะ ซึ่งเป็นการแบ่งโดยใช้ตระกูลเป็นเกณฑ์ ส่วนศูนย์วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (อ้างถึงใน ลมัย สุทธิธรรม และ สมชาย แสงเดช, 2530) ได้แบ่งชนอ่าซ่าเป็น 3 กลุ่มเล็ก คือ อ่าซ่าใจโกวย อ่าซ่าหม่อเปี๊ยะ และอ่าซ่าลอมิ ซึ่งเป็นการแบ่งกลุ่มโดยใช้ภาษาพูดเป็นเกณฑ์ นอกจากนี้แล้ว ศตวรรษ สถิตย์เพียรศิริ และจันทบูรณ์ สุทธิ (2539) ได้แบ่งกลุ่มชาวอ่าซ่าออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มอู่โล้อ่าซ่า หรือ “อ่าซ่าหัวแหลม” เรียกตามลักษณะของรูปทรงหมวกที่ผู้หญิงสวมใส่ กลุ่มอู่โล้อ่าซ่าได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยก่อนอ่าซ่ากลุ่มอื่น ๆ เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว โดยเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่บริเวณดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งต่อมาได้โยกย้ายหมู่บ้านมาตั้งอยู่ที่บ้านอาโยะเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย อ่าซ่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด

2. กลุ่มลอมิอ่าซ่า หรือ “อ่าซ่าหัวแบน” ซึ่งเรียกตามลักษณะของหมวกที่มีลักษณะแบน ๆ ในส่วนหัวตอนหลังค่อนไปทางท้ายทอย เป็นกลุ่มที่มักจะตั้งบ้านเรือนใกล้กับชนเผ่าเย้า และลีซอ อ่าซ่ากลุ่มนี้ได้รับการยกย่องในเรื่องความขยันขันแข็งในการทำไร่

3. กลุ่มลาบืออ่าซ่า หรือ “อ่าซ่าจีน” เป็นกลุ่มอ่าซ่าที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลังสุด โดยอพยพมาจากประเทศลาว ปัจจุบันมีอยู่เพียงในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย การเรียกว่าเป็นอ่าซ่าจีนนั้น เนื่องจากกลุ่มนี้มีการผสมผสานแต่งงานกับคนจีนมากกว่าอ่าซ่ากลุ่มอื่น ๆ จนคติความเชื่อของจีนหลายอย่างได้เข้ามามีอิทธิพลในชีวิตประจำวัน

4. กลุ่มห้วยอ้ออ่าซ่า หรือ “อ้ออ้ออ่าซ่า” กล่าวกันว่าทรงหมวกของผู้หญิงอ่าซ่ากลุ่มนี้จะมีความสูงมากกว่าของอ่าซ่าทุกกลุ่ม และไม่สามารถพบเห็นได้ในประเทศไทย เนื่องจากอ่าซ่ากลุ่มนี้ไม่มีหมู่บ้านในประเทศไทย

5. กลุ่มอู่ซัวอ่าซ่า อ่าซ่ากลุ่มนี้ก็เช่นเดียวกับกลุ่มห้วยอ้ออ่าซ่า คือไม่ได้อาศัยอยู่ในประเทศไทย อ่าซ่ากลุ่มนี้มีลักษณะเด่นอยู่ที่หมวกของผู้หญิง ซึ่งเป็นรูปทรงกลมทำด้วยเงินหรือวัสดุคล้ายเงินปิดอยู่ที่ส่วนท้ายทอยตอนกลางหรือตอนล่าง

6. กลุ่มอุ้งไซวไซวหะอ่าซ่า ความแตกต่างของอ่าซ่ากลุ่มนี้อยู่ตรงหมวกของผู้หญิง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มลอมืออ่าซ่า แต่ส่วนที่แบนจะกว้างกว่า คือ ส่วนที่แบนจะมีขนาดเท่ากับไหล่ของผู้สวมใส่ และอ่าซ่ากลุ่มนี้ไม่ได้อาศัยอยู่ในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

การแบ่งกลุ่มย่อยของชาวอ่าซ่าตามที่กล่าวมานั้น จึงอาจสรุปได้ว่า เมื่อใช้เกณฑ์ตระกูล ภาษา และการแต่งกายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งนั้น สามารถแบ่งกลุ่มย่อยของชาวอ่าซ่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอุ้งไซวอ่าซ่า กลุ่มลอมืออ่าซ่า และกลุ่มผาหมีอ่าซ่า

### 3.3 จำนวนประชากรอ่าซ่าในประเทศไทย

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (2541) ได้รวบรวมข้อมูลในปี 2540 พบว่ามีชาวอ่าซ่าอาศัยอยู่ในประเทศไทย ใน 8 จังหวัด 25 อำเภอ 276 หมู่บ้าน แยกเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งถูกต้องตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 จำนวน 82 หมู่บ้าน 194 กลุ่มบ้าน 9,740 หลังคาเรือน มีประชากรรวม 56,616 คน แยกเป็นชายจำนวน 28,233 คน หญิงจำนวน 28,383 คน โดยจำแนกตามรายจังหวัดและอำเภอได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรอ่าซ่าในประเทศไทย พ.ศ. 2540

พื้นที่	ม.พรบ (หมู่บ้าน)	กลุ่มบ้าน (กลุ่ม)	จน.ลคร. (หลังคา)	จน.ชาย (คน)	จน.หญิง (คน)	ประชากรรวม (คน)
<b>จังหวัดเชียงราย</b>						
เมือง	4	30	819	2,821	2,664	5,485
เชียงของ	1	0	74	258	243	501
เชียงแสน	2	1	207	521	528	1,049
เทิง	1	1	39	105	95	200
พาน	0	3	51	196	191	387
แม่จัน	4	18	900	2,554	2,575	5,129
แม่สรวย	15	50	2,388	6,684	6,724	13,408
แม่สาย	5	0	178	575	609	1,184
เวียงป่าเป้า	1	0	6	30	29	59



ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรอำเภอในประเทศไทย พ.ศ. 2540 (ต่อ)

พื้นที่	ม.พรบ (หมู่บ้าน)	กลุ่มบ้าน (กลุ่ม)	จน.ลคร. (หลังคา)	จน.ชาย (คน)	จน.หญิง (คน)	ประชากรรวม (คน)
<b>จังหวัดเชียงราย</b>						
เวียงแก่น	1	1	45	122	137	259
แม่ฟ้าหลวง	40	48	3,151	9,188	9,479	18,667
แม่ลาว	0	3	155	425	454	879
<b>รวม</b>	<b>74</b>	<b>155</b>	<b>8,013</b>	<b>23,479</b>	<b>23,758</b>	<b>47,207</b>
<b>จังหวัดเชียงใหม่</b>						
เชียงดาว	0	3	135	344	337	681
ฝาง	3	2	324	786	721	1,507
พร้าว	2	6	173	456	448	904
แม่แตง	0	3	178	509	530	1,039
แม่สาย	0	10	428	1,190	1,144	2,334
<b>รวม</b>	<b>5</b>	<b>24</b>	<b>1,238</b>	<b>3,285</b>	<b>3,180</b>	<b>6,465</b>
<b>จังหวัดตาก</b>						
พบพระ	1	1	174	604	633	1,237
<b>รวม</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>174</b>	<b>604</b>	<b>633</b>	<b>1,237</b>
<b>จังหวัดน่าน</b>						
น่าน้อย	1	0	6	22	19	41
<b>รวม</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>6</b>	<b>22</b>	<b>19</b>	<b>41</b>
<b>จังหวัดเพชรบูรณ์</b>						
เขาค้อ	0	1	1	2	3	5
<b>รวม</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>5</b>
<b>จังหวัดแพร่</b>						
วังชิ้น	0	2	23	71	65	136
สอง	0	1	55	174	114	288
<b>รวม</b>	<b>0</b>	<b>3</b>	<b>78</b>	<b>245</b>	<b>179</b>	<b>424</b>

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรอำเภอในประเทศไทย พ.ศ. 2540 (ต่อ)

พื้นที่	ม.พรบ (หมู่บ้าน)	กลุ่มบ้าน (กลุ่ม)	จน.ลคร. (หลังคา)	จน.ชาย (คน)	จน.หญิง (คน)	ประชากรรวม (คน)
<b>จังหวัดลำปาง</b>						
งาว	0	9	212	539	574	1,113
แม่เมาะ	0	1	17	53	65	118
<b>รวม</b>	<b>0</b>	<b>10</b>	<b>229</b>	<b>592</b>	<b>639</b>	<b>1,231</b>
<b>จังหวัดพะเยา</b>						
แม่ใจ	1	0	1	4	2	6
<b>รวม</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>4</b>	<b>2</b>	<b>6</b>
<b>***รวมทั้งหมด***</b>	<b>82</b>	<b>194</b>	<b>9,740</b>	<b>28,233</b>	<b>28,383</b>	<b>56,616</b>

หมายเหตุ ม.พรบ คือ หมู่บ้านที่จัดตั้งถูกต้องตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457  
จน.ลคร. คือ จำนวนหลังคาเรือน

อย่างไรก็ตาม สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอำเภอ (2536) ได้กล่าวถึงจำนวนประชากรของชนอำเภอที่อาศัยอยู่ในเขตทวีปเอเชีย ทั้งในประเทศจีน พม่า ลาว เวียดนาม และประเทศไทยว่า มีอยู่ประมาณ 2.5 ล้าน กว่าคน สำหรับประเทศไทยนั้น มีประชากรอำเภอกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ตาก เพชรบูรณ์ และน่าน เป็นจำนวน 65,000 กว่าคน โดยจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีชาวอำเภออาศัยอยู่นานมากที่สุด

### 3.4 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

อุไรวรรณ แสงศร (2539) กล่าวว่า เนื่องจากชนเผ่าอำเภอมีลักษณะนิสัยที่ชอบอากาศที่หนาวเย็น จึงมักสร้างบ้านเรือนอยู่บนดอยสูง ปกติแล้วหมู่บ้านของชาวอำเภอ จึงมักตั้งอยู่บนภูเขาที่มีระดับความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 3,000 - 4,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล ที่ตั้งของหมู่บ้านอำเภอต้องมีพื้นที่กว้างพอสำหรับเด็ก ๆ วิ่งเล่น และใช้เป็นที่พักผ่อนหรือประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านได้ นอกจากนี้ต้องไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านมากนัก และจะต้องมีป่าอยู่โดยรอบเพื่อสะดวกในการหาอาหารและไม้ฟืนจากป่า และที่สำคัญหมู่บ้านของชาวอำเภอจะต้องตั้งอยู่ไม่

ไกลจากลำห้วยหรือแหล่งน้ำ รวมทั้งไม่นิยมต่อรางน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน เพราะเชื่อว่าผีน้ำอาจนำอันตรายเข้าสู่หมู่บ้านได้

ในการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน บุคคลสำคัญของหมู่บ้านอันประกอบไปด้วยหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าพิธีกรรมของหมู่บ้าน ช่างตีเหล็ก และผู้อาวุโสจะหารือกัน เพื่อเลือกสถานที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งหมู่บ้าน เมื่อตกลงเลือกสถานที่ได้แล้ว หัวหน้าพิธีกรรมจะทำพิธีเสี่ยงทายขอสถานที่จากผีเจ้าที่ โดยใช้ไข่ไก่ 3 ฟอง ถ้าไข่ฟองแรกที่โยนไปกระทบพื้นไม่แตก ก็จะทำให้การเสี่ยงทายจนครบ 3 ฟอง ถ้าไข่ไม่แตกเลยก็เชื่อว่าผีไม่อนุญาตให้ใช้สถานที่นั้นตั้งหมู่บ้าน และทำให้หมู่บ้านประสบแต่ความหายนะ

ชาวอำเภอลำปางจึงถือหลักนิยามว่า ดอยที่ตั้งหมู่บ้านควรเป็นดอยลูกกลาง ซึ่งแวดล้อมด้วยดอยสูง ลักษณะดอยเช่นนี้กล่าวกันว่าจะทำให้ชาวบ้านร่มเย็นเป็นสุข อย่างไรก็ตามการเลือกที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบันนั้น มักจะให้ความสำคัญกับหัวหน้าพิธีกรรมประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะทำพิธีโดยวิธีการดูกระดูกขาไก่ ถ้ากระดูกขาไก่ที่เสี่ยงมีรูก็เชื่อกันว่าดี แต่ถ้ากระดูกขาไก่ไม่มีรูก็เชื่อกันว่าผีไม่อนุญาตให้ตั้งหมู่บ้านบริเวณนั้น ในการตั้งหมู่บ้านนั้น บ้านของหัวหน้าหมู่บ้านต้องตั้งอยู่สูงกว่าและอยู่ตรงกลางหมู่บ้าน โดยมีบ้านของลูกบ้านปลูกเรียงรายสลับกันลงไปตามไหล่เขา ตรงกลางหมู่บ้านจะปล่อยเป็นที่โล่งคล้ายทางเดินขนาดใหญ่ผ่ากลางหมู่บ้านขึ้นไปบนสันดอย และลักษณะการตั้งบ้านเรือนนั้นบ้านของผู้อาวุโสจะตั้งสลับกันลงมาตามไหล่เขา โดยไม่ปลูกบ้านตรงกัน ดังนั้นบ้านอำเภอลำปางแต่หลังจึงปลูกเหลื่อมกัน หมู่บ้านอำเภอลำปางไม่มีรั้วล้อม แต่ตรงทางเข้าหมู่บ้านทางทิศตะวันตกและด้านหลังหมู่บ้านทางทิศตะวันออก จะมีประตูซึ่งสร้างตามความเชื่อของชาวอำเภอลำปางเรียกว่า “ประตูคุ้มครองหมู่บ้าน” ทั้งสองประตูนี้สร้างด้วยท่อนไม้ใหญ่ทำเป็นเสา 2 ข้างพาดบน 1 ท่อน ชาวอำเภอลำปางจะสร้างประตูนี้เพิ่มขึ้นปีละ 1 ประตู เรียงรายถัดจากอันเก่า จึงทำให้ทราบอายุหมู่บ้านได้จากการดูจำนวนของประตูนี้

บ้านเรือนของชาวอำเภอลำปางตามปกติสร้างยกพื้นมีเสาแต่ไม่เสมอไป และสร้างอยู่บนลาดเขา โดยส่วนหน้าของบ้านตั้งอยู่บนเสา ผาทำด้วยไม้ไผ่หรือบางที่ทำด้วยไม้ หลังคามุงด้วยหญ้าคา ด้านหน้าบ้านเป็นชานยื่นออกมาสำหรับนั่งเล่นหรือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ประตูหน้าบ้านเป็นประตูผู้ชาย เมื่อผ่านประตูนี้เข้าไปจะเห็นว่าภายในบ้านแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เป็นส่วนของผู้ชายและส่วนของผู้หญิง แต่ละส่วนจะมีเตาไฟประจำคือ เตาไฟฝ่ายชายซึ่งอยู่ด้านนอก ใช้สำหรับต้มน้ำดื่มหรือน้ำชารับแขก ส่วนเตาไฟฝ่ายหญิงจะใช้สำหรับประกอบอาหาร ในส่วนของฝ่ายหญิงนี้จะมีประตูออกหลังบ้าน ซึ่งเรียกว่า ประตูผู้หญิง

บริเวณภายในบ้านแบ่งเป็นส่วนที่ทำงานหรือให้แขกมาพักผ่อน และอีกส่วนหนึ่งเป็นที่หลับนอนของครอบครัว ภายในบ้านมีเสาเอกซึ่งทำเป็นหิ้งบูชาผีบ้าน และอยู่ตรงหัวนอนของเจ้าบ้าน (เสาเอกนี้จะไม่เอาอะไรมาผูกเกาะ) มีศาลาสำหรับผีบ้านคล้าย ๆ ศาลพระภูมิเจ้าที่ของ

คนไทย มีครกตำข้าวอยู่ข้าง ๆ บ้านได้ขายคาซึ่งคลุมลงมา นอกจากนั้นชาวอำเภอยังมีบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ด้านหลังสำหรับให้บุตรชายและสะใภ้ที่ยังไม่ออกเรือนใช้ร่วมหลับนอน เพราะชาวอำเภามีประเพณีห้ามไม่ให้ผู้อื่นที่มีเชื้อเจ้าของบ้าน หรือหัวหน้าครอบครัวร่วมหลับนอนบนบ้านหลังใหญ่อย่างเด็ดขาด (ละมัย สุทธิธรรม, 2541)

ภายในบ้านอำเภอยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายอย่าง ซึ่ง อุไรวรรณ แสงศร (2539) ได้สรุปไว้ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้านอำเภอนั้นประกอบด้วย

- ศาลขวัญข้าว สร้างไว้เพื่อเก็บพันธุ์ข้าวที่จะนำไปเข้าพิธีที่บ่อน้ำ ในวันเลี้ยงผีบ่อน้ำ ศาลขวัญข้าวนี้จะสร้างไว้ข้างยุ้งฉางข้าว
- หิ้งผีบรรพบุรุษ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนหิ้งพระของคนไทย อยู่เหนือต้นเสาระหว่างห้องผู้หญิงและห้องผู้ชาย เพื่อไว้สำหรับเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ
- ห้องนอนฝ่ายหญิง เป็นห้องที่หวงห้ามภายในบ้าน แยกจะเข้าไปก่อนได้รับอนุญาตไม่ได้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้จะจับต้องไม่ได้ ทั้งคนในเผ่าและนอกเผ่า ผู้ที่ฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตามกฎหมายของจารีตประเพณีที่กำหนดไว้ และถ้ากระทำผิดหลาย ๆ ครั้งอาจถูกไล่ออกจากหมู่บ้าน เพราะถือว่าไม่ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเผ่า

นอกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้านแล้ว ในหมู่บ้านอำเภอยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้านด้วย ดังที่ พิณิจ พิชัยกัลป์, อุไรวรรณ แสงศร (2539) และ สุทัศน์ หลวงมูล (2544) ได้กล่าวว่า วิถีชีวิตของชาวอำเภามีขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น อะไรก็ตามที่ผิดธรรมชาติชาวอำเภอก็ถือว่าผิดผี เป็นอัปมงคล ดังนั้นชาวอำเภอยังมีศาสนสถานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพนับถือ บูชา โดยเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สิ่งที่เป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน และชาวบ้านเคารพนับถือจึงประกอบไปด้วย

1. ประตุคุ่มครองหมู่บ้าน (ล้อชอง) เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านอำเภอก็จะพบเห็นศาสนสถานสิ่งแรก คือ ประตุคุ่มครองหมู่บ้าน ชาวอำเภारेเรียกว่า “ล้อชอง” แปลว่า คุ่มครอง ดูแล มีหลายคนเข้าใจผิดมักจะเรียกชื่อประตุคุ่มครองหมู่บ้านนี้ว่า “ประตุผี” ตามความเป็นจริงแล้วชาวอำเภอก็จะเกลียดและกลัวผี ดังนั้นจึงได้จัดทำประตุหมู่บ้านขึ้นมาเพื่อกั้นระหว่างผีกับคน เพื่อไม่ให้ผีร้ายเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคน โดยได้สร้างประตุคุ่มครองหมู่บ้านขึ้นไว้ 2 ด้าน คือ ด้านหน้าหมู่บ้านและด้านท้ายหมู่บ้าน โดยชาวอำเภอก็มีความเชื่อว่า ประตุคุ่มครองหมู่บ้านเป็นประตุที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นประตุที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยร้ายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน องค์ประกอบของประตุหมู่บ้านประกอบด้วย การแกะสลักไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะสัตว์ 3 ชนิด คือ นกฮูก กา และนกแสก เพราะเป็นสื่อในการบอกเตือนว่าจะเกิดอะไรขึ้น ฉะนั้น

ชาวอำเภอจึงเชื่อว่าหากเดินทางไปไหนแล้วพบนก 3 ชนิดนี้ ต้องระวังอันตรายต่าง ๆ จะเกิดขึ้น นอกจากนั้นแล้วยังมีการแกะสลักรูปตุ๊กตาของชายหญิง โดยเปรียบเสมือนเป็นเทพารักษ์รักษา และเฝ้าดูแลประตูแห่งนี้ เพื่อไม่ให้เกิดภัยอันตรายกับชาวบ้าน ตลอดจนการคุ้มครองดูแลขยาย จำนวนประชากรในชุมชน ตุ๊กตาเพศหญิง เรียกว่า "ลื้อของหย่าหมี่ของไต่ะแจ่ม่อง" ส่วนตุ๊กตา เพศชาย เรียกว่า "ลื้อของหย่าโยบ้องเจ้อ" ชาวอำเภอจะเคารพนับถือ ไม่ให้ใครไปรบกวน ลบหลู่ รวมทั้งยังมีกฎข้อห้ามเกี่ยวกับประตูคุ้มครองหมู่บ้าน คือ ห้ามไม่ให้ใครไปฟันต้นไม้ หรือ ตัดไม้ใกล้ บริเวณประตูคุ้มครองหมู่บ้าน ห้ามไม่ให้ใครจับหรือแตะต้องประตูคุ้มครองหมู่บ้าน หรือรูปแกะสลักต่าง ๆ ที่เฝ้าประตูหมู่บ้าน และห้ามไม่ให้ใครไปวิ่งเล่นในบริเวณใกล้ประตูคุ้มครองหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนกระทำผิดกฎจารีตประเพณีจะประสบภัยอันตรายต่าง ๆ และต้องจัดทำพิธีกรรม ขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ประตูคุ้มครองหมู่บ้านโดยการเซ่นไหว้ด้วยหมูและเหล้า

ประตูคุ้มครองหมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านอยู่ในหมู่บ้านด้วยความอบอุ่น สบายใจ ดังนั้นเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านอำเภอขึ้นที่ใดจึงต้องมีประตูคุ้มครองหมู่บ้านทั้งด้านหน้าและด้านหลังหมู่บ้าน ถึงจะเป็นหมู่บ้านที่สมบูรณ์

2. ชิงช้า (หละเฉ่อ) ภายในหมู่บ้านอำเภอจะพบเห็นชิงช้า ซึ่งภาษาชนเผ่าอำเภอเรียกชิงช้าว่า "หละเฉ่อ" ชิงช้าจัดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ในปลายเดือนสิงหาคมหรือต้นเดือนกันยายน จะมีการจัดเทศกาลประเพณีไล่ชิงช้า ซึ่งเป็นเทศกาลการบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชนอำเภอนับถือ เป็นเวลา 4 วัน วันแรกจะทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชนเผ่าและสร้างชิงช้าใหญ่ ส่วนวันที่ 2-4 เป็นวันเล่นไล่ชิงช้ารวมเป็นเวลา 3 วันเต็ม เพื่อฉลองพิธีพืชน์ธัญญาหารที่กำลังเจริญงอกงามหลังฤดูการเพาะปลูก เป็นการแสดงความดีใจกับผลผลิตที่จะได้เก็บเกี่ยวในไม่ช้า ชนอำเภอมองเชื่อว่า ถ้าใครได้ไล่ชิงช้าจะเป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับตนเอง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ผลผลิตจะเจริญงอกงามพอกินตลอดทั้งปี ทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข หลังจากเสร็จสิ้นเทศกาลประเพณีไล่ชิงช้าแล้ว จะห้ามไม่ให้ใครไปแตะต้อง ไปเล่นไล่ชิงช้า หรือวิ่งเล่นไล่ชิงช้า เพราะจะเป็นการรบกวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพนับถือ และจะเกิดภัยพิบัติกับตนเองและครอบครัว หรือหมู่บ้านจะมีเภทภัยต่าง ๆ จากภัยพิบัติที่มองไม่เห็น เช่น เกิดไฟไหม้หมู่บ้าน ถ้าหากใครกระทำผิดกฎจารีตประเพณี จะต้องจัดทำพิธีขอขมาบูชาเทพเจ้า โดยนำหมูและเหล้ามาประกอบในการทำพิธีขอขมา ชนอำเภอยังมีความเชื่ออีกว่า พิธีไล่ชิงช้า นั้นยังเป็นการแสดงถึงการจัดตั้งชุมชนถาวร การแพร่พันธุ์พืชและสัตว์ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งดูได้จากการประกอบพิธีที่ใช้หญ้าแพรก ก้อนหินและเครื่องหอม อันมีความหมายถึงการแพร่พันธุ์ของคนและผลผลิตต่าง ๆ เพื่อสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและปราศจากภัยอันตราย

3. ลานวัฒนธรรม (แดขว่อง) ในภาษาอ่าซ่า “แด” แปลว่า เทียบ “ขว่อง” แปลว่า สถานที่ ดังนั้นเมื่อแปลตามรูปศัพท์ในภาษาไทย แดขว่อง หมายถึง สถานที่ที่เกี่ยวหรือลานที่เกี่ยว แต่ในความเป็นจริงแล้ว ลานที่เกี่ยวนี้ถือว่าเป็นลานวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ลานวัฒนธรรมนี้จะอยู่ห่างจากหมู่บ้านไปเล็กน้อย ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในยามค่ำคืน หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานมาตลอดทั้งวัน ชนอ่าซ่าจึงผ่อนคลายอารมณ์และร่างกายในสถานที่แห่งนี้ โดยไม่จำกัดเพศ วัย ฦ ลานแห่งนี้จะมีการถ่ายทอดขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีที่ดีงามของชนเผ่าอ่าซ่ามากมายหลายรูปแบบ เช่น การร้องเพลง การเต้นรำ การเป่าแคน การเป่าขลุ่ย การเป่าใบไม้ และยังมีการถ่ายทอดวิถีชีวิตของชนเผ่าอ่าซ่าให้แก่เด็กและเยาวชนชนอ่าซ่า ชนอ่าซ่าจึงมีโอกาสได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวิถีชีวิตของตนเองจากผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน ฦ ลานแห่งนี้

ลานวัฒนธรรมจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชนเผ่าอ่าซ่าเคารพนับถือ จึงห้ามไม่ให้ใครไปตายหญ้า ฟันต้นไม้ หรือกระทำการสิ่งที่ไม่ดีในสถานที่แห่งนี้ เช่น การแสดงความรักทางเพศ การดื่มสุรา และการเสพยาเสพติด เป็นต้น เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจะต้องถูกเจ้าป่าเจ้าเขาลงโทษในรูปแบบต่าง ๆ ลานวัฒนธรรมนี้มีคนแปลความหมายผิดเพี้ยนจากความจริงว่าเป็น “ลานสาวกอด” ซึ่งชนเผ่าอ่าซ่ารุ่นใหม่ที่มีความรู้ มีความเข้าใจในภาษาไทย จะเกิดความไม่พอใจ และถือว่าเป็นการดูถูกเหยียดหยามหญิงสาวชาวอ่าซ่าเป็นอย่างยิ่ง จึงเกิดการประท้วงจากชนเผ่าอ่าซ่าค่อนข้างบ่อย ซึ่งความเข้าใจผิดเหล่านี้เห็นได้จากเพลง “มิตะ” ของจรัล มโนเพชร ละครเรื่อง “แก้วกลางดง” ที่เคยแพร่ภาพทางทีวีช่องสาม และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบางหน่วยงาน เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทย ลานวัฒนธรรมของอ่าซาก็คงคล้ายกับลานวัด ซึ่งถือเป็นเขตพุทธสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นลานวัฒนธรรมเหมือนกัน เนื่องจากคนไทยจะมีการจัดงานวัด ซึ่งจะมีมวยไทย ดนตรี การประกวดร้องเพลง และอื่น ๆ ส่วนลานวัฒนธรรมของชนเผ่าอ่าซ่าจะมีการร้องเพลง เต้นรำ และเล่นดนตรีพื้นบ้านเหมือนกัน ความต่างของลานวัฒนธรรมและลานวัดจึงอยู่ที่ ลานวัฒนธรรมของชนเผ่าอ่าซ่าจะมีกิจกรรมบ่อยเกือบทุก ๆ คืน แต่งานวัดนาน ๆ จะมีสักครั้ง

4. ศาลพระภูมิเจ้าที่ (มีซ้อง) คำว่า “มี” แปลว่า แผ่นดิน ส่วนคำว่า “ซ้อง” แปลว่า เจ้าของ ถ้าแปลรวมกันก็มีความหมายว่า เจ้าของแผ่นดิน นั่นคือ พระภูมิเจ้าที่ พระแม่ธรณี ชนเผ่าอ่าซ่ามีความเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่มีไว้สำหรับกราบไหว้บูชา โดยจะจัดทำพิธีกรรมกราบไหว้บูชาศาลพระภูมิเจ้าที่พระแม่ธรณีขึ้นทุก ๆ ปี ประมาณเดือนเมษายน หรือต้นเดือนพฤษภาคม โดยการนำเอาหมู ไก่ดำ และเหล้าเป็นเครื่องเซ่นไหว้ นอกจากนี้จะนำเอาพันธุ์พืชต่าง ๆ ไปทำพิธีถวายให้พระภูมิเจ้าที่ ที่ท่านได้ดูแลพืชพันธุ์ต่าง ๆ ให้เจริญงอกงาม ปราศจากศัตรู

พืชทั้งหลายทั้งสัตว์และแมลง นอกจากนี้ยังมีการเซ่นไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ในกรณีที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ตีเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน เช่น เกิดโรคระบาดในหมู่สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ชนอำชาก็จะนำหมู ไก่ดำ และเหล้าไปเซ่นไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายช่วยปัดเป่าให้สิ่งชั่วร้ายสูญหายไปจากชุมชน และช่วยดูแลรักษาสัตว์เลี้ยงให้ปราศจากโรคภัยทั้งปวง ศาลพระภูมิเจ้าที่จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง ที่ชนเผ่าอำช่าเคารพบูชาและผู้ใดจะละเมิดมิได้

5. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (อี้อ้อลื้อเขาะ) ในภาษาอำช่า "อี้อ้อลื้อเขาะ" หมายความว่า น้ำบริสุทธิ์ น้ำบริสุทธิ์จึงเป็นน้ำที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และทุก ๆ ปีชนอำช่าจะทำการทำพิธีทำบุญบูชาเทพเจ้าแห่งน้ำ หรือเจ้าแม่คงคาปีละ 1 ครั้ง ซึ่งชนอำช่าเชื่อว่าเทพเจ้าแห่งน้ำนั้นมีอยู่จริง และการที่คนเรามีน้ำดื่มน้ำใช้ก็เพราะเทพเจ้าแห่งน้ำท่านได้ประทานให้หมู่บ้านอำช่าจึงต้องสร้างบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไว้ภายในหมู่บ้าน จำนวน 1 บ่อ ไว้สำหรับเป็นที่สักการะบูชาเทพเจ้าแห่งน้ำ ในการทำพิธีกรรมบูชาบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้น ผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะไปรวมกันที่บ้าน "แจ่วมา" มีการเตรียมไก่ดำ 2 ตัว และเมล็ดพันธุ์ข้าว 1 กำมือ เมื่อเดินทางไปถึงสถานที่ตั้งบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จะมีการจัดทำพิธีล้างมลทินของบ่อน้ำ และบูชาเทพเจ้าแห่งน้ำ โดยการบูชาด้วยไก่ดำทั้ง 2 ตัว ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวนั้นจะนำมาล้างด้วยน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อนำกลับเข้ามาในหมู่บ้าน และให้ครอบครัวของ "แจ่วมา" เป็นผู้นำพันธุ์ข้าวไปปลูกในไร่ข้าวต่อไป

6. ป่าช้า(หล่อบยุ่ม) ป่าช้าจะอยู่บนสันดอยทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชนอำช่าถือว่าป่าช้าเป็นที่อยู่อาศัยของผี ดังนั้นนอกเหนือจากวันที่มีการฝังศพคนตายแล้วชนอำช่าจะไม่สามารถเข้าไปในบริเวณป่าช้าได้ ในบริเวณป่าช้านั้นห้ามตัดไม้หรือเข้าไปเก็บพืชและของป่าเป็นอันขาด เพราะถือว่าเป็นทรัพย์สินของผี เหล่าวิญญาณร้ายจึงสามารถมาทวงของคืน และหากผู้ใดมีจิตอ่อนจะทำให้ผู้นั้นกลายเป็นคนบ้าไปในที่สุด

### 3.5 รูปลักษณ์และการแต่งกาย

ละมัย สุทธิธรรม และ สมชาย แสงศร (2530) กล่าวว่า ชาวอำช่ามีผิวค่อนข้างคล้ำและหยาบกร้าน มีความสูงโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ชายมีความสูงมากกว่าผู้หญิง มีลักษณะหน้าตาคล้ายคนธิเบต เสื้อผ้าที่สวมใส่จะเป็นผ้าทอเองจากฝ้าย ย้อมเป็นสีน้ำเงินเข้มหรือดำ ด้วยสีย้อมผ้าจากพืชและเปลือกไม้ การแต่งกายของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันออกไปเล็กน้อย ผู้ชายอำช่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่สวมกางเกงสองหน้ายาวสีด้า สวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอกหลวม ๆ ผ่าอกเสื้อตลอด โดยมีเชือกผูกแทนกระดุมและปล่อยชายยาวแคเอว เสื้อมีสีเดียวกับกางเกง บางทีมีกระดุมแผ่นเงินหรือแผ่นโลหะติดที่อกเสื้อ ผู้ชายอำช่าส่วนมากจะโกนศีรษะ ไว้ผมจุกหรือเปียตรงกลางศีรษะตรงกับขวัญ และมีผ้าโพกศีรษะ

ผู้หญิงอ่าซ่าจะแต่งกายประณีตกว่าผู้ชาย และแต่งกายแตกต่างกันออกไปตามวัย ในวัยเด็กนิยมนุ่งกระโปรงสั้นสีดำหลวม ๆ ได้สะอาด สวมเสื้อแขนยาวผ่าอกตลอดสีเดียวกับกระโปรง มีกระดุมเงินหรือโลหะกลัดติดไว้ เด็กหญิงไม่มีผ้ารัดหน้าอก ไม่มีผ้าคาดเอว ไม่มีผ้าพันแขน มีหมวกผ้ารูปทรงกะลาครอบ และมีเครื่องประดับเพียงเล็กน้อย เมื่ออายุย่างเข้าประมาณปีที่ 13 เด็กหญิงอ่าซ่าจะแต่งกายแตกต่างออกไปจากในวัยเด็ก กล่าวคือ มีการประดับประดามากขึ้น หมวกจะเปลี่ยนมาเป็นทรงสูงทำด้วยหวายและผิวไม้ไผ่ ประดับด้วยเหรียญเงิน ขนนก ขนไก่ ขนลิงย้อมสี ลูกปัด และกระดุมเงิน สำหรับการแต่งกายของหญิงที่แต่งงานแล้วยังคงเหมือนเด็กสาวเพียงแต่ลดการประดับประดาให้น้อยลง

### 3.6 ภาษา

การแบ่งภาษาของชนชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นแบ่งภาษาพูดเป็นตระกูล (Family) ใหญ่หลายตระกูล เช่น ออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) ไต (Tai) จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) และจีน (Sinitic) นักภาษาศาสตร์จึงได้จัดแบ่งตระกูลภาษาโดยการจัดภาษาที่มีการออกเสียงและมีรากศัพท์คล้ายกันเอาไว้ในตระกูลเดียวกัน สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอ่าซ่า (2536) และ ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (2543) เขียนถึงภาษาอ่าซ่าว่า อ่าซ่าเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต กลุ่มทิเบต-พม่า ในกลุ่มย่อยของชนชาติโลโล หรือโนซู รากฐานภาษาที่พูดมี 3 ภาษา คือ JEV GOC (โจโก่ว) หรือที่ชาวฉานเรียกว่า Puli ซึ่งใช้กันเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้มี A JAW (อาจอ) และ A KUI (อาเคอะ) ภาษาอ่าซ่ามีการออกเสียงพยางค์เดียว มีเสียงสูงต่ำและมีพยัญชนะตัวสุดท้ายออกเสียงควบกล้ำ คำบางคำมีรากศัพท์มาจากภาษาอื่น เช่น ภาษาจีน ภาษาพม่า ภาษาไทยใหญ่ และภาษาไทยภาคเหนือ ภาษาอ่าซ่ามีเพียงภาษาพูดเท่านั้นไม่มีภาษาเขียน และช่วงปีพุทธศักราช 2512 ในประเทศพม่า มีผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนาได้ใช้ภาษาโรมันมาใช้เขียนเป็นภาษาอ่าซ่า โดยมีการใช้เครื่องหมายอักขระพิเศษ เพื่อสะดวกในการออกเสียง จนทำให้มีการเผยแพร่วิธีการเขียนภาษาดังกล่าวในกลุ่มอ่าซ่าของประเทศพม่า ต่อมาภาษาเขียนดังกล่าวเริ่มมีปัญหา เนื่องด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิเช่น คอมพิวเตอร์ไม่สามารถพิมพ์เครื่องหมายเหล่านี้ได้ ในปี พ.ศ. 2534 สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอ่าซ่า จังหวัดเชียงราย จึงได้พัฒนาภาษาเขียนขึ้นใหม่ ซึ่งสามารถใช้กับเครื่องมือทางเทคโนโลยีได้ จึงทำให้ชาวอ่าซ่าในปัจจุบันสามารถติดต่อสื่อสารกับชาวอ่าซ่าทั่วโลกได้



### 3.7 วัน เดือน ปี

การนับวันเดือนปีของชาวอ่าซ่า ใช้สัญลักษณ์สัตว์ในการลำดับวันเดือนปี โดยได้รับเอาอารยธรรมของจีนมาใช้ ความสำคัญในเรื่องเวลาของชาวอ่าซ่าจึงมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกันอย่างเป็นระบบกับองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ (ศตวรรษ สติตย์เพียรศิริ และ จันทบูรณ์ สุทธิ, 2539)

1. ปราภฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศ ฤดูกาล ดวงจันทร์ พฤติกรรมของพืชและสัตว์
2. กิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ และพิธีกรรม
3. กิจกรรมเพื่อการยังชีพ เช่น กิจกรรมทางการเกษตร การล่าสัตว์ การแต่งงาน หรือการอพยพโยกย้ายหมู่บ้าน

ชาวอ่าซ่ามีระบบการจำแนกวันโดยเรียกเป็นชื่อสัตว์ ในหนึ่งสัปดาห์นั้น มี 12 วัน เรียกว่า “ถิ่นองจ้อ” (Tiq naq jawl) ในหนึ่งรอบวันมีวันหยุดประจำรอบวัน 2 วัน คือ วันเสื่อและวันแกะ ชื่อวันทั้ง 12 วันของชาวอ่าซ่ามีดังนี้

- |                            |         |                                 |
|----------------------------|---------|---------------------------------|
| 1. วัน “โฮ” (Ho)           | หมายถึง | วันหนู                          |
| 2. วัน “โหย” (Nyoc)        | หมายถึง | วันกระบือ                       |
| 3. วัน “ซ่าหล่า” (Qaq laq) | หมายถึง | วันเสื่อ                        |
| 4. วัน “ถ่องละ” (Tahq lav) | หมายถึง | วันลา                           |
| 5. วัน “หล่อง” (Lahq)      | หมายถึง | วันกระต่าย                      |
| 6. วัน “แซ้ย” (Shehl)      | หมายถึง | สัตว์ชนิดหนึ่งคล้ายสุนัขจิ้งจอก |
| 7. วัน “หม่อง” (Mahq)      | หมายถึง | วันม้า                          |
| 8. วัน “ย้อ” (Yawl)        | หมายถึง | วันแกะ                          |
| 9. วัน “โหมยะ” (Myovq)     | หมายถึง | วันลิง                          |
| 10. วัน “ญา” (Za)          | หมายถึง | วันไก่                          |
| 11. วัน “ชื้อ” (Kuiq)      | หมายถึง | วันสุนัข                        |
| 12. วัน “หยะ” (Zavq)       | หมายถึง | วันสุกร                         |

เมื่อก้าวถึงเดือน ชาวอ่าซ่าจะเรียกว่า “บ่าหลาฮ่าสิ” ซึ่งระบบการนับเดือนของชนอ่าซ่าจะเริ่มตั้งแต่คืนที่ปรากฏเสี้ยวของดวงจันทร์ให้เห็นบนท้องฟ้า ผ่านเลยไปจนดวงจันทร์เต็มดวงแล้วลดขนาดเล็กลงเรื่อย ๆ จนมองไม่เห็น โดยทั่วไปชาวอ่าซ่าใช้จำนวนนิ้วมือในการวัดขนาดของดวงจันทร์ คือ เริ่มตั้งแต่ดวงจันทร์มีขนาด 1 นิ้วมือ จนกระทั่งดวงจันทร์มีขนาด 5 นิ้วมือ ซึ่งถือว่าดวงจันทร์เต็มดวง การนับเดือนอ่าซ่าจึงเริ่มนับจากข้างขึ้น 1 ค่ำ จนถึงข้างแรม 14 ค่ำ และใน 1 เดือนของอ่าซ่าจะมี 30 วันเท่ากันทุกเดือน ซึ่งสามารถสรุปชื่อเดือนต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เดือน “แงุลา บาลา” (Ghehqla bala) ตรงกับเดือนมกราคม
2. เดือน “จ้อลา บาลา” (Jawlla bala) ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์
3. เดือน “เป่วโหยะ บาลา” (Boeqla bala) ตรงกับเดือนมีนาคม
4. เดือน “ซึ่มสี่ บาลา” (Qumqshuivy bala) ตรงกับเดือนเมษายน
5. เดือน “ฉ่าห่งอ บาลา” (Tsaqngawq bala) ตรงกับเดือนพฤษภาคม
6. เดือน “ฎ้องลา บาลา” (Gahlla bala) ตรงกับเดือนมิถุนายน
7. เดือน “เซ็ลา บาลา” (Tsella bala) ตรงกับเดือนกรกฎาคม
8. เดือน “ฉ้อลา บาลา” (Cawqla bala) ตรงกับเดือนสิงหาคม
9. เดือน “ยอลา บาลา” (Yawla bala) ตรงกับเดือนกันยายน
10. เดือน “สี่แยะ บาลา” (Siyehv bala) ตรงกับเดือนตุลาคม
11. เดือน “หน่องแยะ บาลา” (Nahqyehv bala) ตรงกับเดือนพฤศจิกายน
12. เดือน “ท้องลา บาลา” (Tahlla bala) ตรงกับเดือนธันวาคม

ชื่อเดือนต่าง ๆ เหล่านี้ ตั้งขึ้นตามปรากฏการณ์ธรรมชาติ และพิธีกรรมสำคัญ เช่น เดือน “แงุลา บาลา” หมายถึง เดือนที่มีดอกซากุระบาน เดือน “จ้อลา บาลา” หมายถึง เดือนที่ไม่มีฝน และเริ่มเข้าสู่ฤดูแล้ง เดือน “ซึ่มสี่ บาลา” เป็นเดือนแห่งการเข้าสู่ฤดูกาลใหม่ จึงมีพิธีการปลูกสร้างประตูคุ้มครองหมู่บ้าน หรือ เดือน “สี่แยะ บาลา” หมายถึง เดือนที่พืชพันธุ์ต่าง ๆ ออกดอกผล สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เดือนนี้จึงมีพิธีกินข้าวใหม่ในหมู่บ้านอ่าซ่า

ในทำนองเดียวกัน การนับปีของชาวอ่าซ่า ชื่อของปีจะเหมือนกับชื่อวัน และการเรียงลำดับปีก็เป็นระบบเดียวกันกับของจีนและไทย กล่าวคือ ในปี 2545 นี้เป็นปีมะเมีย ตรงกับ “ปีหม่อง” ของ อ่าซ่า ซึ่งหมายถึงม้า ส่วนปีหน้า คือ ปีมะแม ก็ตรงกับ “ปีย้อ” ซึ่งหมายถึงแกะ และจากจำนวนรอบของปีซึ่งมี 12 ปีนั้น ชาวอ่าซ่าเชื่อกันว่า ปีเสือและปีแกะเป็นปีที่อัปโชคที่สุด สืบเนื่องมาจากความยึดมั่นในอดีตที่ว่า ในวันและปีดังกล่าวเป็นวันที่ชาวอ่าซ่าต้องประสบความพ่ายแพ้แก่ศัตรูถึงสองครั้ง ดังนั้นเพื่อระลึกถึงวันอันน่าอัปยศนั้น บรรพบุรุษของชนอ่าซ่าจึงให้ชนอ่าซ่าหยุดงานในวันดังกล่าว

### 3.8 สังคมและชีวิตประจำวัน

ละเอียด ซอบธรรม (2539) กล่าวว่า สังคมชาวอ่าซ่าจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและเป็นครอบครัวใหญ่ ครอบครัวของชาวอ่าซ่าประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ส่วนหน่วยครัวเรือนหนึ่งจะมีหลายครอบครัวอยู่รวมกัน และเป็นแบบครัวเรือนขยายทางฝ่ายบิดา ในแต่ละครัวเรือนจึงประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูกสะใภ้ และหลาน ครัวเรือนเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติทางพิธีกรรม

เศรษฐกิจและมรดก เมื่อหัวหน้าครัวเรือนเสียชีวิตจะให้บุตรชายคนโตที่ยังอยู่ในครัวเรือนรับผิดชอบเป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน และรับช่วงหนึ่งบรรพบุรุษด้วย ในกรณีที่บุตรชายคนโตยังเล็กอยู่จะให้ภรรยาของหัวหน้าครัวเรือนที่ตายนั้นเป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน

อ่าซ่าสืบสายสกุลทางฝ่ายบิดา ด้วยเหตุนี้อ่าซ่าจึงเน้นถึงความสำคัญของฝ่ายชายมาก รวมตลอดจนถึงการที่จะต้องมียุตรชายเพื่อสืบสกุลด้วย ผู้ชายอ่าซ่าทุกคนต้องมีความรู้เรื่องความเกี่ยวดองของสกุลทั้งของฝ่ายตนและฝ่ายภรรยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรชายคนโตซึ่งจะต้องรับผิดชอบในการรักษาสกุลไว้และถ่ายทอดให้หนึ่ง ๆ ทราบต่อไป สกุลของอ่าซ่ามีความสำคัญหลายประการ เช่น เป็นเครื่องกำหนดข้อห้ามการแต่งงาน ซึ่งห้ามการแต่งงานระหว่างคนในสกุลเดียวกัน และเพื่อรักษาสกุลของฝ่ายบิดาไว้ จึงมีผลให้ชายที่แต่งงานแล้วไม่มีบุตรชายจากภรรยาคนแรกต้องแต่งงานใหม่ เพื่อให้มีบุตรชายไว้สืบสกุลของตน นอกจากนี้สกุลยังมีความสำคัญในการจัดพิธีศพ คือ เมื่อผู้ใดย้ายเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านใหม่ ต้องแสดงสายสกุลของตนให้หัวหน้าพิธีกรรมแห่งหมู่บ้านใหม่ทราบ เพื่อว่าเวลาตายจะได้จัดพิธีศพของเขาได้ถูกต้อง ตามความเชื่อที่ว่าขวัญของผู้ตายอยู่ในสกุลใดก็ต้องไปอยู่ตามที่ของสกุลนั้น นอกจากนี้แล้วอ่าซ่ายังเชื่ออีกว่าสกุลนี้สามารถนำไปอ้างขอความช่วยเหลือ จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษประจำสกุลได้อีกด้วย โดยคนในสกุลใดก็ขอความช่วยเหลือจากสกุลนั้น

สกุลของอ่าซ่าโดยทั่วไปมีประมาณ 22 สกุล คือ หยื่อเปาะ เซอหมื่อ อะย้อ มาเยอะ เยอส์อ บอแฉ่ ตะแซ่ ตะห่อ หมื่อแหล่ เลอะเฉอะ เยอะเบียว อาเคอะ เบียงแส่ แหล่หนี หมื่อโป๊ะ เยอะบะ หยื่อเป้อ เยอะบอ พิเหมียะ พื่อเย่ อะเบอ และเหวยเบอะ ในจำนวนนี้อ่าซ่าสกุลเซอหมื่อและเลอะเฉอะ มีมากในพม่า ส่วนในประเทศไทยนั้นมื่ออ่าซ่าสกุล มาเยอะ มากที่สุด

ระบบเครือญาติของชาวอ่าซ่าจึงได้ก่อให้เกิดความผูกพันต่าง ๆ ขึ้นหลายประการ คือ ความเกี่ยวพันกับผีบรรพบุรุษ พิธีกรรม และการสืบสกุล บุคคลที่มีเชื้ออ่าซ่าแม้จะได้รับการยอมรับให้อยู่ในหมู่บ้านหรือแต่งงานกับชนอ่าซ่าก็ตาม แต่จะไม่ได้รับความคุ้มครองจากผีบรรพบุรุษและไม่อาจถือสกุลอ่าซ่าได้ ส่วนหญิงเมื่อแต่งงานไปแล้วก็ขาดจากสกุลเดิมโดยสิ้นเชิง โดยหันไปรับสกุลของฝ่ายชาย แม้จะหย่าร้างกันไปแล้วหญิงอ่าซ่าก็ไม่สามารถกลับมาใช้สกุลเดิมของบิดาตนได้อีก ฐานะของหญิงอ่าซ่าจึงด้อยกว่าฝ่ายชาย

การลำดับวงศ์าคณาญาติของชนอ่าซ่า จึงเป็นลักษณะที่โดดเด่นและแตกต่างจากชนเผ่าอื่น ซึ่งการลำดับวงศ์าคณาญาตินี้ก็คือ การนับชื่อของบรรพบุรุษสายตรงกว่า 50 ชื่อ ดังนั้นผู้ชายทุกคนเมื่อถึงวัยมีครอบครัว จึงต้องจดจำชื่อของบิดา บิดาของบิดา บิดาของบิดา... และบิดาของบิดาย้อนขึ้นไปได้ประมาณ 50 กว่าชื่อ ส่วนผู้หญิงจำได้เพียงประมาณ 5 ชื่อ หรือ 5 ชั่วรุ่นก็เพียงพอแล้ว

ดังนั้นในการตั้งชื่อของชาวอาซา ที่ปรากฏอยู่ในการลำดับวงศ์ญาติใน ปัจจุบันจึงเป็นชื่อร่วมกันระหว่างคนแต่ละรุ่น เช่น บิดาจะมีชื่อปู่เป็นชื่อร่วม บุตรก็จะมีชื่อบิดาเป็นชื่อร่วม และหลานก็จะมีชื่อของบุตร(ที่เป็นบิดาของหลาน)เป็นชื่อร่วม เช่น บิดา ชื่อ นาย"สีผ่อแบ" บุตรชายและหลานจะมีชื่อของบิดาอยู่ในชื่อของตนอันได้แก่ นาย"ผ่อแบอู" และนาย "อูโหย่ยา" เป็นต้น

### 3.9 บุคคลสำคัญในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้านอาซา ที่ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นกันนั้น มีบุคคลบางคนที่ได้รับคัดเลือกให้มีบทบาทพิเศษในการกระทำพิธีกรรม หรือในการติดต่อกับวิญญาณตามกฎของอาซา ซึ่งกลุ่มบุคคลสำคัญเหล่านั้นประกอบด้วย

1. ผู้นำทางศาสนา หรือหัวหน้าพิธีกรรม (เจวมา) นักมานุษยวิทยาเรียกชื่อผู้นำทางศาสนาที่แตกต่างกัน เช่น "Village Priest" (Lewis, 1972 and 1979) "Village Founder-Leader" (Kammerer, 1986) และ "Religious Leader" (Alting von Geusau, 1983) ผู้นำทางศาสนาของหมู่บ้านเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด หมู่บ้านอาซาถ้าไม่มีผู้นำทางศาสนาจะตั้งเป็นหมู่บ้านไม่ได้ ผู้นำทางศาสนาจึงมีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนทุกพิธีกรรม เช่น พิธีปลูกข้าวครั้งแรก พิธีสร้างประตูหมู่บ้าน หรือพิธีบูชาเจ้าแห่งดินและน้ำ และยังมีหน้าที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนให้คงอยู่สืบไป ผู้นำนี้จะถูกเลือกจากสมาชิกชายของแต่ละครัวเรือน โดยต้องเป็นผู้สะอาด คือ บรรพบุรุษของเขาเจ็ดชั่วอายุคนต้องไม่มีสิ่งใดที่ผิดหรือไม่บริสุทธิ์ เช่น ไม่ให้กำเนิดสมาชิกที่ผิดปกติหรือเป็นฝาแฝด ไม่ตายอย่างผิดปกติ เป็นต้น นอกจากนี้ภรรยาของเขายังต้องเป็นสาวพรหมจรรย์ ไม่เคยตั้งครรภ์มาก่อนแต่งงาน และที่สำคัญเขาจะต้องมีบุตรชายที่ยังมีชีวิตอยู่อย่างน้อยหนึ่งคน เพื่อสืบทอดการเป็นผู้นำทางศาสนาต่อไป (Paul and Elaine, 1984) ดังนั้น เมื่อหัวหน้าพิธีกรรมคนก่อนตายลง ตำแหน่งนี้จะตกแก่บุตรชายคนใดคนหนึ่งที่ยังอยู่ในครัวเรือน บุตรหญิงไม่มีสิทธิ์ในการรับสืบทอดตำแหน่งนี้ และในหมู่บ้านหนึ่งจะมีผู้นำทางศาสนาได้เพียงคนเดียว แต่มีผู้ช่วยหรือที่เรียกว่า "เจวยา" ได้หลายคน

2. หมอผี หรือ "เบ้วหม่อ" แบ่งเป็นหมอผีใหญ่(พิมะ) และหมอผีเล็ก(พียะ) หมอผีทั้งสองประเภทนี้ มีความแตกต่างกันตรงที่ลักษณะของพิธีกรรมที่ประกอบ ตามประเพณีอาซาถือว่า หมอผีใหญ่มีสิทธิ์ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับผี เช่น เซ่นผีใหญ่แห่งหมู่บ้าน และประกอบพิธีศพของบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน เช่น ผู้อาวุโส ซึ่งต้องเซ่นด้วยควาย ม้า และหมูจำนวนมาก ส่วนหมอผีเล็กจะประกอบพิธีกรรมขนาดเล็ก ที่ไม่มีความสำคัญมากนัก อาทิเช่น การผูกข้อมือเรียกขวัญ การตรวจสอบผีที่เป็นเหตุของความเจ็บป่วย และการเซ่นวิญญาณผู้ตายที่ไม่

สำคัญ เช่น เด็ก พิธีที่ประกอบด้วยหอมผีเล็กโดยปกติใช้ไก่และหมูขนาดเล็กเป็นเครื่องเซ่นเท่านั้น โดยปกติแล้วตำแหน่งหอมผีเป็นตำแหน่งสี่บทอด แต่ในทางปฏิบัติมิได้มีการเข้มงวดในเรื่องนี้ เพราะบุคคลธรรมดาก็สามารถเรียนวิชาความรู้ของหอมผี และสามารถประกอบพิธีกรรมของหอมผีได้เช่นเดียวกับหอมผีที่สี่บทอด และแม้ว่าตำแหน่งหอมผีจะถูกจัดอยู่ในระดับผู้นำก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้ว บทบาทของหอมผีต่อชุมชนก็เกี่ยวข้องเฉพาะในเรื่องที่ตนมีหน้าที่เท่านั้น ส่วนบทบาทในด้านการนำชุมชนยังมีน้อยเมื่อเทียบกับหัวหน้าพิธีกรรม ยิ่งกว่านั้นการที่หมู่บ้านใด ไม่มีหอมผี หรือมีหอมผีหลายคนก็ไม่ใช้เรื่องสำคัญแต่อย่างใด (พินิจ พิชัยกัลป์, 2524)

3. ช่างตีเหล็ก หรือ “บ๊ะจี้” บุคคลผู้ที่ไม่ค่อยมีบทบาทในพิธีกรรมมากนัก แต่ยังพบเห็นได้ในหมู่บ้านอำเภอบ้านนาในปัจจุบัน หน้าที่พิเศษคือการตีเหล็กเพื่อใช้ทำอาวุธที่ใช้ในพิธีกรรม รวมถึงมีหน้าที่ทำอุปกรณ์ในการเกษตร และการล่าสัตว์เพื่อบริการแก่สมาชิกในชุมชน ช่างตีเหล็ก จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญคนหนึ่งซึ่งชุมชนให้การยอมรับนับถือ การทำอุปกรณ์ให้แก่สมาชิก ชุมชนนี้จะไม่คิดค่าแรงใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ชาวบ้านจะตอบแทนบุญคุณด้วยการไปช่วยงานในไร่ (อุไรวรรณ แสงศร, 2539)

4. คนทรง หรือ “หยี่ผะ” ส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย หน้าที่ของคนทรงคือ การติดต่อกับวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็ผีบรรพบุรุษหรือผีร้ายก็ตาม เพื่อหาสาเหตุและวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย ผิดปกติหรือความโชคร้ายของปัจเจกหรือครัวเรือน วิธีการติดต่อกับวิญญาณของคนทรงนั้นจะประกอบพิธีต้อนกลางคืน เพื่อให้วิญญาณของตนออกจากร่างและเดินทางโดยม้าไปถึงเมืองผีที่เหล่าวิญญาณอาศัยอยู่ ชาวอำเภอบ้านนาเรียกพิธีนี้ว่า “คนทรงตาย” ในหมู่บ้านหนึ่งมีคนทรงได้มากกว่าหนึ่งคน แต่ไม่ใช่ทุกคนจะเป็นคนทรงได้ คนทรงถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการเลือกจากวิญญาณ โดยจะรู้ได้จากอาการเจ็บป่วยหรือเป็นลมชัก เมื่อถึงเวลาที่วิญญาณเรียกให้ทำหน้าที่ และหากคนนั้นไม่ต้องการเป็นคนทรงจะต้องทำพิธีปิดทาง ไม่เช่นนั้นจะเป็นบ้าได้ (Paul and Elaine, 1984)

5. คณะผู้อาวุโส หรือ “อะบอชอหม่อ” เป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน มีหน้าที่บริหารชุมชนในกิจการต่าง ๆ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญทั้งทางด้านการปกครอง ชุมชน การประกอบพิธีกรรมและการตัดสินคดีความต่าง ๆ ของชุมชนด้วย บุคคลสำคัญดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นผู้บริหารชุมชน (อุไรวรรณ แสงศร, 2539)

มีข้อนำสังเกตุอยู่ 3 ประการเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในหมู่บ้านอาซา คือ

1. ผู้นำแบบประเพณีให้สิทธิ์แก่ฝ่ายชายเท่านั้น ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่าผู้ชายเป็นตัวจักรสำคัญในการจรรโลงสังคมและเป็นผู้สืบสกุล-เผ่าพันธุ์ ส่วนผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับสามีและถูกตัดขาดจากสกุลเดิมของบรรพบุรุษ ไม่มีชุมชนของตนเองที่แน่นอน จึงไม่สมควรรับผิดชอบต่อชุมชน
2. ทุกตำแหน่งให้บริการแก่ชุมชนโดยไม่คิดค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน ซึ่งในทางปฏิบัตินั้น อาซาถือว่าตำแหน่งผู้นำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ควรค่าแก่การเคารพนับถือ มิใช่เป็นตำแหน่งที่ดีค่ากันเป็นวงเงิน หรือผลประโยชน์ โดยความศรัทธานี้ ชนอาซาจึงตอบแทนการบริการของผู้นำในลักษณะเป็นสินน้ำใจ อาทิเช่น ช่วยแผ้วถางไร่ ปลูกข้าวและเกี่ยวข้าว นอกจากนี้เมื่อล่าสัตว์ได้มาครั้งใดก็จะแบ่งส่วนหนึ่งให้บรรดาผู้นำก่อนเสมอ
3. ผู้นำแบบประเพณีมีอำนาจเด็ดขาด ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์แฝงอยู่ด้วย เป็นอำนาจที่สมาชิกชุมชนยอมรับโดยไม่มีข้อโต้แย้ง หากใครไม่ยอมรับก็ต้องย้ายออกไปอยู่ที่อื่นในสภาพเช่นนี้คนรุ่นใหม่ที่มีความขยันขันแข็ง มีความรู้ความสามารถ แต่ไม่มีเชื้อสายผู้นำก็จะไม่สามารถแทรกตนเข้าไปสู่กลุ่มผู้นำได้ ทั้งนี้เพราะยังขาดศรัทธาและการยอมรับจากชาวบ้านว่าพวกเขาไม่มีพลังที่ประทานให้โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์

### 3.10 ศาสนา

สุนทรี ศิลป์พัฒน์ (2524) กล่าวว่า ชาวอาข่านับถือผี "แหนะ" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเน้นหนักในการนับถือผีบรรพบุรุษ ชาวอาข่ามีเทพเจ้าสูงสุดชื่อ "อะเพ่วมิแย" เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างบนโลก อะเพ่วมิแย มีน้องชาย ชื่อ "อะบิหล่อง" ซึ่งเป็นผู้ได้รับคำบัญชาจาก "อะเพ่วมิแย" ให้ดูแลสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก นอกจากนี้แล้วชาวอาข่ายังนับถือเทพอีกหลายองค์ เช่น เทพเจ้าแห่งลม ฝน และแสงสว่าง ซึ่งพวกเขาจะต้องเซ่นสรวงเสมอ โดยให้หัวหน้าพิธีกรรมและหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นผู้ติดต่อกับเทพเจ้า ชาวอาข่าเชื่อว่าในตัวมนุษย์แต่ละคนมีขวัญ 12 ขวัญ การตายจึงเป็นการที่ขวัญออกจากร่างหมด ชาวอาข่าไม่เชื่อเรื่องชีวิตภพหน้า ไม่เชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่ แต่เชื่อว่าขวัญมิได้ตายไปกับร่างกาย พวกเขาจึงต้องเอาชื่อผู้ตายเข้าทำเนียบบรรพบุรุษไว้ เว้นแต่ผู้ตายที่เป็นเด็ก ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยชาวอาข่ามีความเชื่อว่าขวัญได้ออกจากร่างไปท่องเที่ยวและถูกผีจับไว้ หมอผีจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้เรียกขวัญที่ไปท่องเที่ยวให้กลับคืนมาจนครบ 12 ขวัญ

ในรอบ 1 ปี ชาวอำชามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและหมู่บ้านที่สำคัญ ๆ 9 พิธี คือ พิธีปีใหม่ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีห่มมี พิธีทำประตูกุ่มครองหมู่บ้าน พิธียะอุผี พิธีเซ่นผีปอน้ำ พิธีไล่ชิงช้า พิธีส่งผี และพิธีกินข้าวใหม่

1. พิธีปีใหม่อำช่า จัดขึ้นเดือนธันวาคมของทุกปี ใช้เวลา 4 วัน เพื่อเป็นการเซ่นผีบรรพบุรุษ และเป็นงานรื่นเริงฉลองปีใหม่
2. พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ จัดในราวเดือนมกราคม เพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองบุตรหลาน และให้คนในครอบครัวมีแต่ความสุข ความโชคดี
3. พิธีห่มมี จัดในเดือนเมษายนเป็นพิธีเพื่อเซ่นผีป่าเกี่ยวกับการเกษตรก่อนการปลูกข้าว
4. พิธีทำประตูกุ่มครองหมู่บ้าน จัดในช่วงกลางเดือนเมษายน เพื่อรำลึกถึง "สุมิโ" บรรพบุรุษผู้ก่อตั้งกฎประเพณีของเผ่าพันธุ์อำช่า และเพื่อแยกระหว่างสังคมของคนกับผีออกจากกัน
5. พิธียะอุผี จัดในช่วงปลายเดือนเมษายน เพื่อเป็นพิธีเอาใจผีบรรพบุรุษใหญ่ คือ ผี "อะเพ่ว อะผี"
6. พิธีเซ่นผีปอน้ำ จัดหลังพิธียะอุผี เพื่อเป็นการเซ่นสรวงผีปอน้ำไม่ให้โกรธหรือทำร้าย
7. พิธีไล่ชิงช้า จัดในปลายเดือนสิงหาคม เพื่อเป็นการระลึกถึงเทพธิดาแห่งลม ผืนและแสงสว่าง "อึมซาแยะ"
8. พิธีส่งผี จัดในราวเดือนตุลาคม เพราะเชื่อว่าผีต้องมากับฝน จึงต้องขับไล่โดยการตีฆ้อง ตีกลอง ยิงปืน เพื่อให้ผีกลัว และหนีออกจากหมู่บ้าน
9. พิธีกินข้าวใหม่ จัดทำปลายเดือนธันวาคม เพื่อฉลองรวงข้าวสุกและเป็นการเซ่นไหว้ขอบคุณผีไร่

ในเรื่องข้อห้ามต่าง ๆ ของชนอำช่า เมื่อพิจารณาแล้วก็คงคล้าย ๆ กับกฎหมายและศีลธรรม ทั้งนี้เพราะต้องการให้ชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก บางอย่างอาจเป็นจริยธรรม เช่น เมื่อพูดจะต้องขออนุญาตผู้ใหญ่ก่อน บางอย่างเป็นข้อปฏิบัติ เช่น เมื่อมีเทศกาลประเพณีของชนเผ่า ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องหยุดงานเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเป็นการสืบสานประเพณีพื้นบ้านของชนเผ่า เช่น ในช่วงเทศกาลทุกคนในหมู่บ้านจะต้องแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าร่วมฉลองเทศกาลนั้น ๆ หรือเมื่อมีงานศพเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ถ้าเป็นศพเด็กจะต้องหยุดงาน 1 วัน ถ้าเป็นศพผู้ใหญ่ จะต้องหยุดงาน 3 วัน เป็นต้น กฎ จารีต ประเพณีชนเผ่าอำช่าบางอย่างเป็นกฎธรรมชาตินอกจากนี้แล้ว อะไรก็ตามที่ผิดกฎธรรมชาตินั้น ชนเผ่าอำช่าถือว่าผิดจารีตประเพณี(ผิดผี) เช่น คนเรามีบุตรจะต้องตั้งท้อง 7-10 เดือน

แต่ถ้าคลอดลูกก่อนกำหนด ก็ถือว่าเป็นการผิดผี จะต้องจัดทำพิธีกรรมขอขมาที่ประตูคุ้มครอง หมู่บ้าน หรือการเกิดลูกครั้งละ 2 คนขึ้นไป(ลูกแฝด) ก็ถือว่าผิดผีจะต้องฆ่าเด็กทั้งหมด และจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายที่ประตูคุ้มครองหมู่บ้าน และให้ครอบครัวไปอยู่ภายนอกหมู่บ้าน บ้านเรือนจะต้องถูกรื้อถอนและเผาทิ้ง และทุกสิ่งที่มีผิดธรรมชาติชนเผ่าอ่าข่าก็จะถือว่าผิดผี เช่น เมื่อมีนกเข้าบ้านตามหลักคาเร็น ก็จะทำพิธีกรรมขอขมาผีบ้านผีเรือน หมูออกลูกเพียงตัวเดียว ก็จะต้องนำหมูไปฆ่านอกหมู่บ้าน และจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ นอกหมู่บ้าน เป็นต้น ในปัจจุบันกฎจารีต ประเพณีชนเผ่าอ่าข่าหลายอย่าง ได้เปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมสังคมภายนอก บางอย่างได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี เช่น หลายชุมชนสามารถมีลูกแฝดได้ ซึ่งกฎ จารีต ประเพณีชนเผ่าอ่าข่า นั้นยังมีอีกมากมาย ซึ่งชนเผ่าอ่าข่าจะถ่ายทอดเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชนเผ่าจากพ่อแม่ สู่ลูก หรือจาก ผู้เฒ่าผู้แก่สู่เด็ก วัฒนธรรมเหล่านี้จึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่เรียนรู้กันเองโดยธรรมชาติและจะยังคงมีอยู่สืบไป

#### 4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากระบวนการบูรณาการวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอ่าข่าของนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าอ่าข่าในระดับประถมศึกษาชั้นนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้

##### ตอนที่ 1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า

ละเอียด ขอบธรรม (2523) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจของสตรีชาวเขาเผ่าอ่าก้อ” จากการศึกษาสรุปผลได้ว่า ชาวเขาเผ่าอ่าก้อก็เหมือนกับชาวเขาส่วนใหญ่ที่ยกย่องสถานภาพของชายไว้สูงกว่าหญิง ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมและความเชื่อหลายอย่างที่แสดงออก เช่น จากความเชื่อของชาวเขาเผ่าอ่าก้อที่ว่า ผู้ชายเป็นเพศเดียวเท่านั้นที่บริสุทธิ์โดยธรรมชาติ จึงเป็นเพศที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ชายจึงสามารถที่จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา หรือเป็นหัวหน้าพิธีกรรมของครัวเรือนได้ ส่วนตำแหน่งหัวหน้าบ้าน ตำแหน่งหมอผี หรือตำแหน่งช่างเหล็กนั้นจะถูกกำหนดให้เป็นได้เฉพาะชายเท่านั้น ภายในครัวเรือนมีกฎ ประเพณีกำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าครัวเรือน ภรรยาต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและคุ้มครอง สตรีที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งของสามีอาจถือเป็นข้ออ้างในการหย่าร้างได้ สามีจะเป็นผู้ตัดสินใจในทางเศรษฐกิจ และเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของเผ่า เป็นตัวแทนของครอบครัวในการติดต่อกับคนนอกครัวเรือน คนนอกเผ่า และตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ การสืบสกุลของชาวเขาเผ่าอ่าก้อยกย่องผู้ชาย



เท่านั้นเป็นผู้สืบทอด แต่ในขณะที่เดียวกันสตรีตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงวัยชราจะต้องแบกภาระในการทำงานอย่างหนัก ตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ทั้งภาระในครัวเรือน และภาระด้านเศรษฐกิจนอกครัวเรือน โดยเฉพาะครอบครัวที่มีสามีเสฟีน สตรีต้องมีภาระในการหาเงินมาซื้อผ้าให้กับสามี ซึ่งชาวเขาเผ่าอীগ้อ มีผู้เสฟีนมิใช่น้อย และเนื่องจากสตรีอীগ้อต้องทำงานหนัก ทั้งยังขาดแคลนอาหาร จึงพบว่า สตรีอীগ้อนั้นจะมีความสมบูรณ์เปล่งปลั่งก็เฉพาะในวัยรุ่นสาวจนถึงวันแต่งงานเท่านั้น ภายหลังจากที่มีลูกเพียงคนเดียว สตรีอীগ้อก็จะทรุดโทรมอย่างมาก และความงามที่เคยมีจะหมดไปอย่างรวดเร็วพร้อมกับภาระที่เพิ่มขึ้นทุกวัน

พินิจ พิชัยกัลป์ (2524) ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาค้นคว้าวิธีการพัฒนาชาวเขา ระดับหมู่บ้านเผ่าอীগ้อ” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ในการพัฒนาให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้าในชุมชนประเพณีนั้น นักพัฒนาจะต้องเผชิญกับปัญหาที่ผิดแผกไปจากที่ประสบในสังคมของตนเองหลายประการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สังคมประเพณีนั้นมีความพิเศษอยู่ในโครงสร้างและกลไกทางวัฒนธรรม ปัญหาที่ประสบกันโดยทั่วไปนั้นได้แก่ ภาษาในการสื่อสารและประเพณีความเชื่อต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการรับความเปลี่ยนแปลง ในความแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้ นักพัฒนาจะต้องยอมรับความจริงว่า คนในสังคมล้าหลังส่วนใหญ่ยังคงมีชีวิตผูกพันกับความลึกลับและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอนุมิติ หรือไม่อนุมิติในการรับความเปลี่ยนแปลงเท่าที่ปรากฏนั้นคนในสังคมประเพณีส่วนใหญ่ มักต่อต้านความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในสิ่งที่เห็นว่าจะคุกคามต่อสิ่งที่เป็เครื่องค้ำจุนความมั่นคงปลอดภัยของพวกเขา ในสิ่งที่ไม่เข้าใจ หรือในสิ่งที่ถูกบังคับให้ยอมรับ และในการต่อต้านนี้ ผู้นำทางศาสนาจะมีอิทธิพลมากที่สุด และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเพื่อความก้าวหน้า มักจะพบบ่อย ๆ ว่าผู้นำทางศาสนาจะพยายามรักษาแนวทางของตนไว้ให้ห่างจากพัฒนาการสมัยใหม่ ในระยะที่มั่นใจว่าจะไม่ถูกกระทบกระเทือนอยู่เสมอ ปรากฏการณ์เช่นนี้เห็นได้อย่างชัดเจนในชุมชนอীগ้อแทบทุกแห่ง จากสภาพเช่นนี้ จึงดูเหมือนว่าในการพัฒนาชนอীগ้อนั้น นักพัฒนาจะต้องฝ่าฟันอุปสรรคนี้ให้ได้เสียก่อน หรืออย่างน้อยก็ต้องเข้าไปร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับผู้นำเหล่านั้น เพื่อขจัดหรือลดแรงกดดันจากการต่อต้านจึงจะสามารถพัฒนาให้ประสบความสำเร็จได้

ชูพินิจ เกษมณี (2531) ทำการศึกษาเรื่อง “ชาวเขาในประเทศไทย” จากการศึกษาสรุปผลได้ว่า ความพยายามของรัฐบาลในการบูรณาการชาวเขากลุ่มต่าง ๆ เข้ามาในกระบวนการของการเป็นรัฐชาตินั้นประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ชาวเขาโดยทั่วไปยินยอมพร้อมใจเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นรัฐชาติ และต้องการมีชีวิตที่เป็นสุขบนพื้นดินที่บรรพบุรุษพวกเขาได้ปลงใจเลือกแล้ว トラบเท่าที่รัฐบาลและประชาชนทั่วไปสามารถตระหนักได้ว่า ประเทศไทยนั้นแท้จริงมิใช่สังคมที่มีวัฒนธรรมเดียว แต่เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมพหุลักษณะ ซึ่งเป็นมาช้านานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นโยบายและการดำเนินงานพัฒนาชาวเขาและการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่ม

ชนต่าง ๆ ในชาติน่าจะมีนิมิตอันดีในอนาคต อย่างไรก็ตามไม่อาจปฏิเสธได้ว่ายังคงมีความคิดเห็น  
ว่า ชาวเขาไม่ใช่คนไทยแฝงเร้นอยู่ในหมู่คนบางกลุ่ม แท้จริงแล้วความคิดเห็นเช่นนี้ไม่เพียงคับแคบ  
แต่ยังเป็นการปฏิเสธความเป็นมาของประวัติศาสตร์แห่งภูมิภาคนี้ด้วย ดังนั้นการมุ่งดำเนินการ  
หรือพัฒนาชาวเขาน่าจะเริ่มจากการมองเห็นและการยอมรับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์นี้เป็น  
พื้นฐานก่อน เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีตั้งแต่เริ่มต้น

เวชชวุฒิ บุญชูวิทย์ (2532) ทำการศึกษาเรื่อง "เงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อ  
การยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเขาเผ่าอีเก้อ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแสนเจริญใหม่ อำเภอแม่สรวย  
จังหวัดเชียงราย" จากการศึกษาได้กล่าวสรุปว่า เงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับสิ่ง  
ใหม่ทางการเกษตรของชาวอีเก้อ คือ ราคาของผลผลิต ระยะเวลาของการผลิต ความเคยชินในวิธี  
การผลิต ข้อจำกัดของแรงงานภายในครัวเรือนและครอบครัว ความร่วมมือกันระหว่างเครือญาติ  
บทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ บทบาทของคณะกรรมการ ผู้เฒ่าผู้แก่ ความเคยชินใน  
การอุปโภคและบริโภค ความสามารถในการเข้าใจภาษาไทย โอกาสในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือ  
ผู้นำการเปลี่ยนแปลง สถานภาพทางสังคมของบุคคล ความเชื่อในเรื่องโชคลาง ข้อห้ามข้อนิยม  
ต่าง ๆ พฤติกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนในเรื่องของชนิดของพืช ปุ๋ยและเทคนิคต่าง ๆ  
นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขอื่น ๆ อีก เช่น บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลง  
การเลียนแบบ และการทดลองปฏิบัติ ซึ่งในกรณีที่มีการจ่ายมอบหรือบังคับเปลี่ยนนั้น อีเก้อมี  
การปรับตัวและเลือกรับเฉพาะในสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเหมาะสม และไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อ  
วัฒนธรรมเดิมของตน

วันทนีย์ จันทรเอี่ยม (2536) ทำการศึกษาเรื่อง "กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ส่งผลต่อ  
การใช้ยาเสพติดของชาวอำช่า" จากการศึกษาได้กล่าวสรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ส่งผล  
ต่อการใช้ยาเสพติด คือ ชุมชนเป็นแหล่งผลิตและค้ายาเสพติด โดยมีผู้นำชุมชนมีส่วนเข้าไปพัวพัน  
ในขบวนการยาเสพติด และเป็นตัวชักจูงเครือญาติและกลุ่มเพื่อนสนิทเข้ามาร่วมกระบวนการ  
ในเรื่องแหล่งของการเรียนรู้ทางสังคมของชุมชน เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือ  
มีการเรียนรู้โดยการบอกต่อและบอกให้กระทำ เพราะไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง ดังนั้น  
การเรียนรู้ในการใช้ยาเสพติดโดยวิธีการบอกต่อหรือบอกให้กระทำจึงเป็นเรื่องอันตราย ประกอบ  
กับระบบการควบคุมทางสังคมอย่างเป็นทางการก็ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากผู้นำชุมชน  
เองก็มีผลประโยชน์จากขบวนการยาเสพติด ดังนั้นการเรียนรู้ทางสังคมในเรื่องการใช้ ยาเสพติดจึง  
คงมีอยู่

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "อาหารและโภชนาการชาวเขา" จากการวิจัยได้สรุปผลว่า ความเป็นชาวเขามิได้เป็นเพียงความแตกต่างทางภาษาและชาติพันธุ์เท่านั้น แต่เป็นความแตกต่างในการดำรงชีวิตที่อาจจัดได้ว่า เป็นวิถีชีวิตในระบบบนที่สูง ซึ่งแตกต่างไปจากระบบในที่ลุ่ม โดยที่ระบบการเพาะปลูกบนที่สูงนั้นมุ่งความสำคัญไปที่พืชไร่ โดยเฉพาะการปลูกข้าวไร่ ซึ่งเป็นพืชอาหารหลัก ในขณะที่ระบบในที่ลุ่มจะมุ่งความสำคัญไปที่นาข้าว ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติจึงถูกกำกับและควบคุมโดยความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ จึงทำให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามประเพณีของชาวเขาเป็นไปในลักษณะที่มีความยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ฐิราวุฒิ เสนาคำ และ พรพนา ก๊วยเจริญ (2539) ทำการศึกษาเรื่อง "อ่าซ่ากับการพัฒนาและอนุรักษ์พันธุกรรมข้าวในหมู่บ้านอ่าซ่าบ้านป่าคาสูใจ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย" จากการศึกษาได้กล่าวสรุปว่า ชาวอ่าซ่าได้แสดงบทบาทสำคัญในการพัฒนาพันธุกรรมข้าว หรือพยายามเลือกสรรพันธุ์ข้าวที่รับมาจากเผ่าอื่นให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์และความต้องการในด้านต่าง ๆ ของชุมชนเป็นหลัก การอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมข้าวอิงอยู่กับเงื่อนไขดั้งเดิมของชุมชนหลายประการ แต่ในปัจจุบันเงื่อนไขต่าง ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เช่น ระบบความเชื่อดั้งเดิมที่อิงอยู่กับผี วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์กำลังถูกบั่นทอนโดยระบบความเชื่อแบบพื้นราบ ป่าช้าที่เคยถือว่าเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัดฟันต้นไม้ใหญ่ เริ่มมีคนเข้าไปคุกคาม การเข้ามามีบทบาทของรัฐในด้านการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น และจำกัดขอบเขตพื้นที่ทำกินของชนเผ่า มีส่วนทำให้ผลผลิตข้าวในชุมชนลดลงจนไม่พอกิน เงื่อนไขปัจจัยดังกล่าวจึงมีผลต่อการลดลงของพันธุกรรมข้าวของชุมชนในระยะเวลานี้ใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากรัฐบาลโดยรวมยังคงมุ่งเน้นการสนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจมากกว่าการปลูกข้าว และการพัฒนาพันธุกรรมข้าวที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการอันเร่งด่วน และสอดคล้องระบบนิเวศน์การปลูกข้าวของชุมชน

กฤตยา อาชวนิจกุล และ พรสุข เกิดสว่าง (2540) ทำการวิจัยเรื่อง "สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ชาวเขาในประเทศไทยยังอยู่ในสภาพด้อยโอกาส และขาดแคลนบริการจากรัฐทั้งทางด้านการศึกษาและสาธารณสุขเสมอมา กระแสการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาการเมืองทั้งในและนอกประเทศ ส่งผลกระทบให้ชาวเขาในประเทศไทยต้องประสบปัญหาซับซ้อนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมทรุดของวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์ การถูกเพ็งเล็งว่าเป็นตัวปัญหาเรื่องความมั่นคง และการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ทำกินที่สำคัญคือ ความเป็นคนไร้สัญชาติทำให้ชาวเขาไม่มีสิทธิ์มีเสียงใด ๆ และหลาย ๆ ครั้งก็ถูกปฏิบัติเหมือนบุคคลที่ไม่มีตัวตน หมู่บ้านชาวเขาจำนวนมากถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนหวงห้ามตามกฎหมายป่าไม้ ทั้งที่พวกเขาตั้งรกรากอยู่กันมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดก็

ตามที่ชาวเขาประสบมักจะได้รับกรมองข้ามเสมอ เพราะพวกเขาถูกมองว่าเป็นผู้สร้างปัญหา มากกว่าผู้ประสบปัญหา หน่วยงานที่แต่งตั้งมาเพื่อแก้ไขปัญหาของชาวเขา มักมีจุดมุ่งหมายจะแก้ ปัญหาที่ชาวเขาก่อขึ้นมากกว่าจะมองชาวเขาเป็นศูนย์กลาง และยื่นมือเข้าไปช่วยแก้ปัญหาที่ ชาวเขาประสบ ที่สำคัญแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับชาวเขา ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสังคม บนพื้นที่สูงให้ได้ตามเกณฑ์ที่สังคมพื้นราบกำหนด ดังนั้นนโยบายการพัฒนาชาวเขาจึงควรยืนอยู่ บนพื้นฐานการเคารพในสิทธิของความเป็นมนุษย์ ชาวเขาไม่ควรเป็นเป้าหมายของมาตรการจัด หาแรงงานไร้ฝีมือแทนแรงงานต่างชาติ ไม่ควรเป็นกลุ่มทดลองในการใช้ยา หรือทดลองทางด้าน สาธารณสุข เช่น การคุมกำเนิด หรือยาอื่น ๆ ประชาชนชาวเขาควรมีสิทธิทางเลือกในการดำรงชีวิต ของตนเอง เทียบเท่ากับประชาชนคนเชื้อสายไทย นอกจากนี้รัฐควรให้ความสนใจกับชาวเขาที่ตั้ง ถิ่นฐานถาวรในประเทศไทยแล้วให้มาก เนื่องจากเป็นไปได้อย่างที่จะผลักดันให้ออกนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนรุ่นที่เกิดและเติบโตบนแผ่นดินไทย และมีความผูกพันกับท้องถิ่นเช่น เดียวกับคนไทยทั่วไป

สรินยา กิจประยูร (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การรับคริสตศานากับการปรับตัวทาง วัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนอ่าซ่า ในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” จากกรวิจัยสรุปผลได้ว่า ชาวอ่าซ่ามีกระบวนการการเลือกสรรความหมายทางคริสตศานาเข้ามาเชื่อมโยงกับความเชื่อใน วิธีคิดแบบเดิมของพวกเขา รวมทั้งมีการจัดเรียงความหมายทั้งสองขึ้นใหม่ เกิดเป็นชุดของคำ อธิบายแบบใหม่ที่สามารถให้คำอธิบายแก่ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นได้อย่างมี ความหมาย และในกระบวนการนี้ชาวอ่าซ่าคริสต์ได้นำคุณค่าของความเป็นอิสระในคริสตศานา มาใช้ปลดปล่อยพวกเขาให้ออกจากข้อจำกัดของกฎของอ่าซ่า เพื่อดำเนินชีวิตประจำวันอย่าง สอดคล้องกับชีวิตปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปได้ อย่างไรก็ตามพวกเขายังคงสืบเนื่องความเป็นอ่าซ่า ผ่านการกระทำพิธีกรรมเพื่อเข้าอยู่ในสายตระกูลทางบิดาเช่นที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา พร้อมกับ อาศัยความสัมพันธ์ที่มีต่อวิญญาณบรรพบุรุษในสายตระกูลนี้ เป็นเงื่อนไขในการเลือกรูปแบบของ พิธีกรรม เพื่อขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในวิถีคิดของพวกเขา ดังนั้นรูปแบบของพิธีกรรมที่ ปรับเปลี่ยนไปนี้ ยังคงเชื่อมโยงหรืออยู่บนพื้นฐานของวิถีคิดแบบเดิม จึงกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทาง ชาติพันธุ์ของชาวอ่าซ่าได้ถูกผลิตใหม่ด้วยความหมายทางคริสตศานา

อุไรวรรณ แสงศร (2542) ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาพื้นบ้านและการรักษา ความเจ็บป่วยของชาวอีโก้” การวิจัยสรุปผลได้ว่า การรักษาพยาบาลความเจ็บป่วยยังให้ ความสำคัญกับการรักษาพยาบาลตามจารีตประเพณี โดยการให้หมอผีประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ในการเรียกขวัญ และรักษาผู้ป่วยควบคู่ไปกับการให้หมอยาใช้สมุนไพรในการรักษาความเจ็บป่วย ทั้งหมดนี้และหมอยาสมุนไพร ยังเป็นบุคคลสำคัญในสังคมอีโก้ด้านการสาธารณสุขชุมชนเช่น เดียวกับในอดีต แม้ว่าในปัจจุบันการแพทย์แผนใหม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรักษา

พยาบาล และทำให้การเยียวรักษากการเจ็บป่วยในชุมชนเปลี่ยนไป แต่ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด การรักษาพยาบาลในชุมชนจึงเป็นการผสมผสานระหว่างการรักษาด้วยการประกอบพิธีกรรม การรักษาด้วยยาสมุนไพร การรักษาด้วยการแพทย์แผนโบราณ และการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันประกอบกัน การรักษาความเจ็บป่วยของแต่ละวิธีจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสาเหตุของการเจ็บป่วยเป็นสำคัญ

Kammerer, Cornelia Ann (1990) ได้เขียนบทความเรื่อง "Customs and Christian Conversion among Akha Highlanders of Burma and Thailand" โดยได้กล่าวสรุปว่า การเปลี่ยนศาสนาของชาวอ่าซ่า จากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี ไปเป็นความเชื่อในพระเจ้า หากเปรียบเทียบกับชาวปากาเกอะญอและมูเซอแล้ว ชาวอ่าซ่าเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากความคิดและโลกทัศน์ของชาวอ่าซ่าที่เชื่อว่า การปฏิบัติตามบทบัญญัติอ่าซ่าแสดงถึงความเป็นอ่าซ่า ในปัจจุบันบทบัญญัติอ่าซ่าถูกละเลยมากกว่าแต่ก่อน ประเพณีไม่ได้สืบทอด ผู้คนจึงหันไปนับถือศาสนาคริสต์มากขึ้น อย่างไรก็ตามการเป็นคริสต์ของชาวอ่าซ่าก็ไม่ได้เป็นแบบเต็มรูป เพราะในความเป็นจริงแล้ว ชาวอ่าซ่ายังคงปฏิบัติตามความเชื่อเดิมของตนอยู่

Como, Jennifer Siriwan (1991) ทำการศึกษาเรื่อง "Of pride and prejudice: adapting ethnic identity among the Akha of northern Thailand" จากการศึกษาได้กล่าวสรุปว่า ลักษณะสำคัญที่บ่งบอกความเป็นอ่าซ่า ได้แก่ ความคิดจิตใจ โลกทัศน์ โครงสร้างทางสังคม ความเชื่อและค่านิยม ตลอดจนรวมถึงการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ชาวอ่าซ่าเป็นผู้มีความรักและความภูมิใจในวัฒนธรรม ความเชื่อ จารีต และประเพณีของตนเป็นอย่างยิ่ง ความพยายามของรัฐที่จะให้ชาวอ่าซ่าเป็นคนไทย จึงไม่น่าจะให้ผลดีต่อชาวอ่าซ่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ดังนั้นการเป็นพลเมืองที่ดีในประเทศไทยของชาวอ่าซ่าก็น่าจะพอเพียงและเหมาะสมแล้ว

Shibuya, Mugumi (1995) ทำการศึกษาเรื่อง "Introduction of Formal Education Towards the Hill Tribe in Thailand: The Case Study of the Akha" จากการศึกษาได้กล่าวสรุปว่า ชาวอ่าซ่าเป็นชนที่ยึดมั่นในประเพณี และเห็นว่าการสืบทอดประเพณีและจารีตแบบอ่าซ่าเป็นเรื่องสำคัญ การจัดการศึกษาของรัฐบาลไทย จึงมีผลทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวอ่าซ่าเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามการศึกษาก็ดีเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในประเทศไทย และประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ เด็กอ่าซ่าจำนวนไม่น้อยที่เข้าเรียนในโรงเรียนไทย ภายใต้วิถีชีวิต วิถีคิดและโลกทัศน์แบบไทย ต้องพบกับปัญหาและเกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ภาษาและวัฒนธรรมอ่าซ่าจึงควรได้รับความสนใจศึกษาและสืบทอด การที่รัฐบาลไทยนำภาษาและวัฒนธรรมไทยมากลืนกลบกับวัฒนธรรมอ่าซ่า จึงเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยควรแก้ไขและทบทวน

## ตอนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ (2520) ทำการวิจัยเรื่อง “การปรับตัวในทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเข้าบ้านผาเตือ อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย” โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 6 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านอนามัย ด้านการศึกษา และด้านศาสนาและความเชื่อ จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า (1) การปรับตัวด้านเศรษฐกิจมีมากกว่าทุกด้าน เนื่องจากเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต และความคงอยู่ของชาวเข้า (2) การปรับตัวด้านอนามัยและด้านการศึกษา มีการปรับตัวค่อนข้างมาก เนื่องจากในด้านอนามัยนั้น หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือ ส่วนด้านศึกษานั้นเป็นเพราะการเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาของชาวเข้าเอง และได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย และหน่วยราชการอื่น ๆ (3) การปรับตัวด้านการเมือง และด้านสังคมและวัฒนธรรม มีการปรับตัวเพียงเล็กน้อย เนื่องจากด้านการเมืองนั้นรัฐบาลเป็นผู้กำหนดให้มีขึ้น ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ชาวเข้าส่วนใหญ่ยังคงใช้วัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองความต้องการที่สำคัญให้แก่ชาวเข้า (4) การปรับตัวด้านศาสนาและความเชื่อ มีการปรับตัวน้อยมากหรือแทบไม่มี ทั้งนี้เพราะศาสนาและความเชื่อของชาวเข้ายังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการส่วนใหญ่ของชาวเข้าได้

ประจักษ์ เข็มมุกต์ (2521) ทำการวิจัยเรื่อง “การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวพวนกับวัฒนธรรมไทย ศึกษากรณีชาวพวนในตำบลหาดเสี้ยว อำเภอสรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า การยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการใช้ภาษาของชาวพวน กล่าวคือ ผู้ที่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีมีแนวโน้มที่จะละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองมากกว่าผู้ที่ใช้ภาษาไทยได้ไม่ดี ระดับการศึกษามีอิทธิพลต่อการผสมกลมกลืนมาก ยิ่งระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มจะถูกผสมกลมกลืนได้มากกว่าผู้มีระดับการศึกษาต่ำและไม่มีการศึกษา นอกจากนี้ เพศและอายุมีอิทธิพลต่อการผสมกลมกลืน คือ เพศชายมีแนวโน้มจะถูกผสมกลมกลืนมากกว่าเพศหญิง และคนรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยจะถูกผสมกลมกลืนมากกว่าคนรุ่นเก่าที่มีอายุมาก

นิยพรรณ วรรณศิริ (2526) ทำการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมสัมพันธ์ในประเทศไทย กรณีศึกษาของความสัมพันธ์ระหว่างมอญ-ไทย” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า คนไทยและคนมอญมีแนวโน้มที่จะยอมรับสถานภาพของกันและกัน ไม่มีอคติต่อกันและไม่แข่งขันกัน และคนไทยและคนมอญที่อยู่ใกล้กันจะมีอัตราการยอมรับสถานภาพการไม่มีอคติ และการไม่แข่งขันสูงกว่าคนไทยและคนมอญที่อยู่ไกลกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างของประสบการณ์หรือทัศนคติต่อกัน ความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกันนี้ สามารถยืนยันได้โดยเปิดโอกาสให้คนไทยและคนมอญได้

เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของคนที่มาต่อกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มคนจีน มุสลิม และลาว หากแต่ผลยังปรากฏว่าคนไทยและคนมอญยังเลือกกันและกันก่อนกลุ่มอื่น

ชบวน พลตรี (2527) ทำการวิจัยเรื่อง "การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวไทยกับวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณีไซ้ ตำบลกุสุมาลย์และตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร" จากการวิจัยสรุปได้ว่า เพศมีความสัมพันธ์กับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ เพศหญิงมีแนวโน้มจะผสมกลมกลืนมากกว่าเพศชาย ฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ยิ่งผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง จะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากกว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ นอกจากนี้การเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมและการติดต่อกับคนนอกชุมชน มีความสัมพันธ์กับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมและติดต่อกับคนนอกชุมชนมาก จะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมและติดต่อกับคนนอกชุมชนน้อย

ไฉน สนสกุล (2535) ทำการวิจัยเรื่อง "การอ้างชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางชั้นหมาก จังหวัดลพบุรี" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ชาวมอญบางชั้นหมาก มีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี เพราะชาวมอญและไทยมีความสัมพันธ์แบบยอมรับกันโดยไม่มีอคติ จึงทำให้มีการผสมกลมกลืนจากมอญมาเป็นคนไทยเป็นส่วนใหญ่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนดังกล่าว ได้แก่ นโยบายของรัฐบาล การศึกษา อาชีพ การแต่งกาย การตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา ยังพบอีกว่า ชาวมอญบางชั้นหมากยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มบางประการไว้จนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเอกลักษณ์เหล่านี้มีบางส่วนที่ผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ

อะระโห โอชิตา (2536) ทำการวิจัยเรื่อง "ชีวิต พิธีกรรม และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า คนมอญในพื้นที่ศึกษา มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ซ้อนกัน 2 ระดับ คือ ในระดับที่เป็นคนไทยและในระดับที่เป็นคนมอญควบคู่กันไป ซึ่งการที่คนมอญมีอัตลักษณ์ส่วนหนึ่งที่เป็นคนไทยนี้ ไม่ได้เป็นลักษณะของการผสมกลมกลืนเป็นชาติพันธุ์ไทย แต่คนมอญเหล่านี้กำลังผสมกลมกลืนในสังคมไทย สำหรับในสภาพการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองไทยนั้น จะเห็นได้ว่า คนมอญในเมืองไทยเป็นคนไทยโดยกฎหมายของประเทศไทยโดยสมบูรณ์ มีโอกาสทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกับคนไทย ในสภาพการณ์เช่นนี้คนมอญในเมืองไทยไม่จำเป็นต้องใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือ เพื่อที่จะได้โอกาสมากขึ้น อย่างไรก็ตามคนมอญในเมืองไทยมีการเลือกใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทาง

ชาติพันธุ์มอญตามสถานการณ์และกาลเทศะ เช่น การแต่งกาย และการใช้ภาษา หรืออาจแสดงออกในบางมิติ เช่น พิธีกรรม

สมเกียรติ สิกขารักษ์สกุล (2537) ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของสมาคมไชน่ากับการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย กรณีศึกษาโรงเรียนยุหมินกงสว่ย” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า โรงเรียนยุหมินกงสว่ยซึ่งเป็นกิจกรรมของสมาคมไชน่า ได้มีการผสมผสานวัฒนธรรมให้นักเรียนอยู่ในวัฒนธรรมไทย โดยดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลไทยในการผสมผสานกลมกลืนชาวจีนในประเทศไทย โดยการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุงใหม่ พุทธศักราช 2533) โดยการสอนของครูไทย ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนก็พยายามอ้างเอกลักษณ์ของโรงเรียนเอง ด้วยการขัดเกลาทางสังคมในชั้นเรียนภาษาจีน และกิจกรรมนอกหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน โดยการสอนของครูจีน

ทวิช จตุรพฤกษ์ (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน กรณีศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ในปัจจุบันชาวลีซอเขายากจนกำลังถูกบีบบังคับให้ต้องเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัย โดยรัฐได้ยื่นมือเข้ามาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนด้วยความหวังดี ทำให้ชุมชนชาวลีซอตกอยู่ในสภาวะเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้าง จนสูญเสียศักยภาพในการจัดการกับปัญหาของตนเอง ชีวิตสังคมเป็นไปด้วยความอ้างว้าง โดดเดี่ยว สับสน บุคคลรู้สึกไร้อำนาจ และสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นคน และความเป็นชาติพันธุ์ การนิยามความเป็นลีซอและการยืนยันถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มจึงเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ และยังเป็นภาษาของการปรับเปลี่ยนทั้งโลกทัศน์ การตีความสำนึกของชาติพันธุ์ ตลอดจนปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางสังคม

สรัชชา เวชพฤติ (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคะนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ปัจจัยภายในที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความทันสมัย การเป็นเมืองอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสื่อสารมวลชน นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญนับวันจะลดลงไป เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์

กนกพรธณ แสงเรือง (2539) ทำการวิจัยเรื่อง “ความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวน” จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของลาวพวนยังเหลืออยู่ และในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากขึ้น ความเข้มข้นหรือความมากน้อยของสำนึกนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรระดับการศึกษาและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม สำหรับการรักษาไว้ใน



เอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของลาวพวนจะมีผลต่อสังคม โดยเกิดการรวมตัวของลาวพวนในท้องถิ่น และต่างท้องถิ่น ก่อให้เกิดการช่วยเหลือในระหว่างลาวพวนด้วยกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อสังคมส่วนรวม โดยก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างลาวพวนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย

ศุภกิจ เทพบัณฑิต (2539) ทำการวิจัยเรื่อง "การธำรงเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย กรณีศึกษาของคนไทยอีสานในภาคเหนือของประเทศไทย" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน กลไกเหล่านี้ ได้แก่ ผู้นำหรือผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มและองค์กรดั้งเดิมของชุมชน และพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิมของอีสาน ส่วนกระบวนการในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น ชุมชนได้ใช้ผู้อาวุโสในการไกล่เกลี่ย และเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้แก่สมาชิกของชุมชน นอกจากนี้แล้วการใช้ภาษาอีสานในการติดต่อสื่อสารและอบรมสั่งสอนเยาวชนรุ่นหลังยังเป็นการต่อยอดความเป็นอีสานให้กับสมาชิกในชุมชน รวมถึงการแสดงออกทางพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีต่าง ๆ เช่น การแห่ประเวศบุญบั้งไฟ บุญข้าวฉี่ บุญข้าวสาก และบุญประดับดิน เหล่านี้ ยังเป็นพิธีกรรมที่ทำให้ชุมชนโดดเด่นจากชุมชนรอบข้าง จึงทำให้สมาชิกของชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ

ปรารธนา มงคลธวัช (2541) ทำการวิจัยเรื่อง "เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ปัจจัยภายในที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการศึกษา ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางศิลปะและนันทนาการ และการเพิ่มประชากรของชาวเขาเผ่าม้ง ส่วนปัจจัยภายนอกที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานของราชการ

ศิริรัตน์ แอดสกุล และคณะ (2542) ทำการวิจัยเรื่อง "การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง" จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า ชาวมอญบ้านม่วงยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างไว้ได้จนถึงปัจจุบันนี้ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียม ประเพณี นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวมอญบ้านม่วงได้มีการผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะคนมอญและคนไทยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ยอมรับกันโดยไม่มีอคติใด ๆ ต่อกัน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชาวมอญเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงาน การตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น